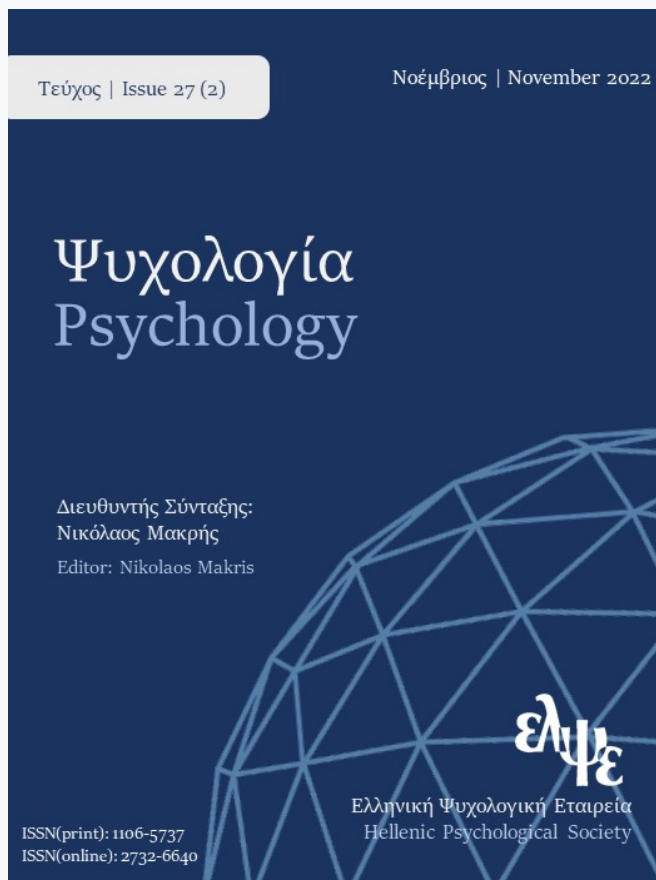

Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society

Vol 27, No 2 (2022)

Special Issue: Parenting and Development, in memoriam of Katerina Maridaki-Kassotaki

The intergenerational transmission of self-esteem in adolescence: gender-birth order-specific pathways and parenting as a mediator

Eirini-Spyridoula Mastellou, Spyridon Tantaros

doi: [10.12681/psy_hps.31758](https://doi.org/10.12681/psy_hps.31758)

Copyright © 2022, Ειρήνη-Σπυριδούλα Μαστέλλου, Σπυρίδων Τάνταρος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

To cite this article:

Mastellou, E.-S., & Tantaros, S. (2022). The intergenerational transmission of self-esteem in adolescence: gender-birth order-specific pathways and parenting as a mediator. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 27(2), 59–79. https://doi.org/10.12681/psy_hps.31758

ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ | RESEARCH PAPER

Διαγενεακή μεταφορά αυτοεκτίμησης στην εφηβεία: ο ρυθμιστικός ρόλος του φύλου και της σειράς γέννησης και ο διαμεσολαβητικός ρόλος της γονικότητας

Ειρήνη-Σπυριδούλα ΜΑΣΤΕΛΛΟΥ¹, Σπυρίδων ΤΑΝΤΑΡΟΣ¹¹ Τμήμα Ψυχολογίας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, Ελλάδα

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ	ΠΕΡΙΛΗΨΗ
Διαγενεακή μεταφορά, αυτοεκτίμηση, εφηβεία, γονικότητα, φύλο, σειρά γέννησης	Υπάρχει σημαντικός αριθμός ερευνών για την επίδραση της γονικής συμπεριφοράς στην αυτοεκτίμηση των εφήβων· ωστόσο, η Διαγενεακή Μεταφορά της αυτοεκτίμησης παραμένει ακόμη ένα ανοικτό πεδίο έρευνας. Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στη μελέτη της Διαγενεακής Μεταφοράς της αυτοεκτίμησης από τη μητέρα στο εφηβικής ηλικίας τέκνο της, με πιθανούς ρυθμιστικούς παράγοντες το φύλο και τη σειρά γέννησης του εφήβου καθώς και διαμεσολαβητικούς παράγοντες τη γονικότητα της μητέρας και τον τρόπο που την αντιλαμβάνεται ο έφηβος. Συμμετείχαν 201 δυάδες μητέρων-εφήβων ηλικίας 14 ετών, οι οποίοι συμπλήρωσαν μέσω ηλεκτρονικών φορμών την «Κλίμακα Αυτοεκτίμησης του Rosenberg», το «Ερωτηματολόγιο Γονικής Συμπεριφοράς» και την «Κλίμακα Συναισθηματικής Σύνδεσης». Όσον αφορά την αυτοεκτίμηση, τα αποτελέσματα έδειξαν ηλικιακές και διαφυλικές διαφορές, όπως και διαφορές σχετικά με τη σειρά γέννησης, καθώς και σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Η αυτοεκτίμηση της μητέρας φάνηκε να επιδρά σημαντικά στην αυτοεκτίμηση του εφήβου, επιβεβαιώνοντας την υπόθεση της Διαγενεακής Μεταφοράς. Ο ρυθμιστικός ρόλος του φύλου, καθώς και η αλληλεπίδραση του φύλου με τη σειρά γέννησης έδειξε ισχυρότερη επίδραση ανάμεσα στην αυτοεκτίμηση μητέρας-κόρης, ιδίως της πρωτότοκης. Επιπλέον, επιβεβαιώθηκε ο διαμεσολαβητικός ρόλος της γονικότητας όπως την αντιλαμβάνεται ο έφηβος, αλλά όχι η μητέρα, εξηγώντας μερικώς τη Διαγενεακή Μεταφορά της αυτοεκτίμησης.
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	
Σπυρίδων Τάνταρος, Τμήμα Ψυχολογίας, Φιλοσοφική Σχολή, Κυψέλη 504, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Πανεπιστημιούπολη Ζωγράφου, 15784 Αθήνα sgtan@psych.uoa.gr	

Εισαγωγή

Η συνολική αυτοεκτίμηση (global self-esteem) ως «η θετική ή αρνητική στάση απέναντι σε ένα συγκεκριμένο αντικείμενο, δηλαδή, τον εαυτό» (Rosenberg, 1965, σ. 30) βρίσκεται στο επίκεντρο του θεωρητικού και ερευνητικού ενδιαφέροντος τις τελευταίες δεκαετίες, καθώς φαίνεται να είναι σημαντική στη διαμόρφωση και την εξέλιξη του ατόμου (Orth & Robins, 2022). Εστιάζοντας στην κρίσιμη αναπτυξιακή περίοδο της εφηβείας -από τα 13 έως περίπου τα 18 έτη- κατά την οποία συμβαίνουν βιολογικές, ψυχολογικές και κοινωνικές αλλαγές (Harris et al., 2018), η αυτοεκτίμηση φαίνεται να είναι ιδιαίτερα χρήσιμη στην κατανόηση του εαυτού (Baldwin & Hoffmann, 2002), ενώ αποτελεί παράλληλα έναν προστατευτικό παράγοντα για την υγιή ανάπτυξη του ατόμου (Moksnes et al., 2010), ο οποίος φαίνεται να οδηγεί σε επιτυχή μετάβαση στην ενήλικη ζωή (Trzesniewski et al., 2006), καταδεικνύοντας τη σημαντικότητα στη μελέτη της.

Ειδικότερα, εξετάζοντας την αυτοεκτίμηση κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης του ατόμου, υποστηρίζεται κυρίως η άποψη περί διαφορικής σταθερότητάς της (Harris et al., 2018): για παράδειγμα, συγκριτικά με την αυτοεκτίμηση του υπόλοιπου πληθυσμού, η χαμηλή αυτοεκτίμηση ενός ατόμου σε ένα αναπτυξιακό στάδιο της ζωής του είναι πιθανότερο να παραμείνει σχετικά χαμηλή και στα επόμενα στάδια. Αυτό, ανεξάρτητα από τις πιθανές αλλαγές της αυτοεκτίμησης κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης (Orth et al., 2015), αφού κατά την εφηβεία, φαίνεται να χαρακτηρίζεται από σχετική σταθερότητα και όχι μείωση, ενώ κατά την πρώιμη ενήλικη ζωή

σταδιακά παρουσιάζει ισχυρή αύξηση, συνεχίζοντας αυτήν την αυξητική της πορεία κατά τη μέση ενήλικη ζωή (Orth et al., 2018).

Επιπλέον, κατά την εφηβεία και κυρίως στην πρώιμη φάση της, η συνολική αυτοεκτίμηση δείχνει να παρουσιάζει διαφυλικές διαφορές (Kling et al., 1999), με τα αγόρια να υπερτερούν έναντι των κοριτσιών (Bleidorn et al., 2016), συνήθως λόγω της ενθάρρυνσης της υιοθέτησης κοινωνικών στερεοτύπων σχετικών με το φύλο (Tashakkori, 1993). Αντίστοιχα, η σειρά γέννησης, πιθανόν εξαιτίας των διαφορών στη γονική συμπεριφορά (Lehmann et al., 2018· Sulloway, 2007), φαίνεται είτε να σχετίζεται με την αυτοεκτίμηση (με διαφοροποιήσεις ως προς την κατεύθυνση) (Gfroerer et al., 2003· Nhandi, 2017), είτε όχι (Fukuya et al., 2021)· για παράδειγμα, η αυτοεκτίμηση των πρωτόκων τέκνων συχνά παρουσιάζεται ως υψηλότερη (Nhandi, 2017), καθώς μάλλον οι γονείς φαίνεται να αλληλοεπιδρούν περισσότερο μαζί τους (Shah & Jadan, 2016), εκτιμώντας τα περισσότερο από τα υπόλοιπα τέκνα τους (van Volkom et al., 2017). Ακόμη, διαφορές στην αυτοεκτίμηση έχουν βρεθεί υπό το πρίσμα της αλληλεπίδρασης του φύλου και της σειράς γέννησης· τα πρωτόκοκα αγόρια και τα υστερότοκα κορίτσια φαίνεται να εκφράζουν συνήθως υψηλότερη αυτοεκτίμηση από τις υπόλοιπες συνδυαστικές ομάδες (δευτερότοκα/υστερότοκα αγόρια και πρωτότοκα ή δευτερότοκα κορίτσια) (Lester et al., 1992).

Εστιάζοντας στην ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης καθώς και στους παράγοντες οι οποίοι εν δυνάμει επηρεάζουν ή σχετίζονται με τη διαμόρφωσή της, αξιοσημείωτο εύρημα αποτελεί ότι η αυτοεκτίμηση του ατόμου συχνά σχετίζεται με την αυτοεκτίμηση του γονέα του (Elfhag et al., 2010), το οποίο είναι πιθανό να παραπέμπει σε Διαγενεακή Μεταφορά της (Booker & Ell, 2022· Hall, 2015· Russell-Carroll & Tracey, 2011). Ως Διαγενεακή Μεταφορά, εν γένει, θεωρείται «η διαγενεακή συνέχεια εντός, και ενδεχομένως και μεταξύ των συμπεριφορών και των χαρακτηριστικών» (Branje et al., 2020, σ. 2)· ως αποτέλεσμα του συγκερασμού γενετικών και περιβαλλοντικών παραγόντων, η Διαγενεακή Μεταφορά είναι η διαδικασία όπου μια νεότερη γενιά (τέκνο) επηρεάζεται από την προηγούμενη (γονέας) (Branje et al., 2020), καθώς συνήθως με εκείνη τη γενιά υπάρχει σημαντική αλληλεπίδραση, ως μέλη του συστήματος της οικογένειας (Bowen, 1978). Ειδικότερα, οι έφηβοι, μέσω της παρατήρησης, της μάθησης και της μίμησης, υιοθετούν συχνά συγκεκριμένα μοτίβα συμπεριφορών και χαρακτηριστικών, ειδικά των γονέων-προτύπων, τα οποία βλέπουν ότι ενισχύονται από τους άλλους (Bandura, 1977, 1989· Mischel, 1973), με αποτέλεσμα τις ομοιότητες ανάμεσα στις γενεές.

Αναλυτικότερα, η μίμηση φαίνεται να είναι πιο πιθανό να συμβεί όταν το μοντέλο τείνει να μοιάζει στον παρατηρητή (Chen & Kaplan, 2001), υποθέτοντας ότι ίσως να είναι πιο ισχυρή ανάμεσα στα άτομα του ίδιου φύλου (Eagly et al., 2000· Russel & Saebel, 1997). Η υπόθεση αυτή μπορεί να ερμηνευθεί όχι μόνο από το γεγονός ότι τα άτομα του ίδιου φύλου φαίνεται να περνούν περισσότερο χρόνο μαζί (Lundberg et al., 2007) καθώς και μέσω της κοινωνικής ενθάρρυνσης για την υιοθέτηση των στερεοτυπικών κοινωνικών χαρακτηριστικών, σύμφωνα με τους κοινωνικούς ρόλους του φύλου (Eagly et al., 2000). Κατ' επέκταση, όσον αφορά τον ρυθμιστικό ρόλο του φύλου στη Διαγενεακή Μεταφορά της αυτοεκτίμησης, τα ευρήματα υποστηρίζουν ότι ακολουθεί το μοντέλο του ίδιου φύλου με ισχυρότερη, δηλαδή, επίδραση για παράδειγμα από τη μητέρα στην κόρη (Elfhag et al., 2010). Εντούτοις, όσον αφορά τον ρυθμιστικό ρόλο του φύλου στη Διαγενεακή Μεταφορά άλλων χαρακτηριστικών έχουν διατυπωθεί αντικρουόμενα ευρήματα, με διαφυλικές -μοντέλο του ίδιου φύλου (Andreas et al., 2018), μοντέλο αντίθετου φύλου (Kim et al., 2009)- ή μη διαφορές (Augustijn, 2022). Επιπλέον, σχετικά με τον ρυθμιστικό ρόλο της σειράς γέννησης στη Διαγενεακή Μεταφορά μεταβλητών, ισχυρότερη φαίνεται να είναι η επιρροή στα πρωτότοκα τέκνα έναντι των δευτερόκων (Booker & Ell, 2022· Kulik, 2004), ενώ όσον αφορά την αυτοεκτίμηση, αν και η ερευνητική δραστηριότητα είναι σχετικά ελλιπής, φαίνεται να υποστηρίζεται ότι η σειρά γέννησης δεν αποτελεί ρυθμιστικό παράγοντα (Booker & Ell, 2022).

Η ανάπτυξη και η διαμόρφωση της αυτοεκτίμησης, όμως, όχι μόνο φαίνεται να σχετίζεται με τους «σημαντικούς άλλους», όπως τους γονείς, αλλά και με τη σχέση, τον δεσμό και την αλληλεπίδραση του ατόμου με εκείνους, όπως και με την πιθανή αποδοχή που νιώθει ως μέλος της ομάδας (Bandura, 1989· Bowlby, 1969· Cooley, 1902· James, 1890· Leary et al., 1995· Mead, 1934). Πιο αναλυτικά, η συνολική αυτοεκτίμηση, ως μία δυναμική έννοια, συχνά, θεωρείται ότι είναι η συναισθηματική συνιστώσα του «κοινωνικού εαυτού», ο οποίος φαίνεται να διαμορφώνεται μέσω του κοινωνικού περιβάλλοντος, όπως για παράδειγμα των διαπροσωπικών σχέσεων και της αντίληψης του ατόμου για την αξία που του αποδίδουν οι άλλοι (James, 1890). Συνεπώς, υπό το πρίσμα των αναπτυξιακών θεωριών, προτείνεται ότι οι γονείς, ως «σημαντικοί άλλοι», ασκούν διαρκή επιρροή μέσω της γονικότητας (parenting), κυρίως της αντιλαμβανόμενης (Bolkan et al., 2010), στην ανάπτυξη του τέκνου τους (Bigner & Gerhardt, 2020· Maccoby, 2000) και κατ' επέκταση στην ανάπτυξη της αυτοεκτίμησής του (Aziz et al., 2021· Boudreault-Bouchard et al., 2013· Coopersmith, 1967· Harter, 2012· Orth, 2017· Pinquart & Gerke,

2019). Ακόμη, η αντιλαμβανόμενη από το τέκνο μητρική γονικότητα φαίνεται να είναι αυτή που σχετίζεται ισχυρότερα με την αυτοεκτίμηση του τέκνου συγκριτικά με την αντίστοιχη πατρική (Milevsky et al., 2007), πιθανόν εξαιτίας της στενότερης σχέσης που έχουν (Georgas et al., 2006) κατά την εφηβεία (Steinberg & Silk, 2002).

Γενικότερα όμως, η γονικότητα, ως η συμπεριφορά ενός ατόμου που είναι ή ενεργεί ως γονέας (Τάνταρος, 2011), φαίνεται να είναι αποτέλεσμα του συγκερασμού ποικίλων παραγόντων, π.χ. της κουλτούρας (Rudy & Grusec, 2006), με τη σχέση και την αλληλεπίδραση, όμως, ανάμεσα στον γονέα και στο τέκνο να είναι καίριας σημασίας. Η γονικότητα εμπεριέχει τις γονικές πρακτικές, δηλαδή τις συμπεριφορές και τις κατευθύνσεις της αποδοχής και της εμπλοκής, της ψυχολογικής αυτονομίας και της παραχώρησης, της αυστηρότητας και της εποπτείας της συμπεριφοράς (Steinberg et al., 1992), της φροντίδας και της προστασίας (Parker et al., 1979), καθώς και της απαντητικότητας και της απαιτητικότητας, εντάσσοντας συχνά τους γονείς, ανάλογα με τις εκάστοτε γονικές συμπεριφορές που υιοθετούν, σε διαφορετικά στυλ (Baumrind, 1967, 1971).

Πιο αναλυτικά, η απαντητικότητα (parental responsiveness) ή αλλιώς γονική ζεστασιά (parental warmth) (Maccoby & Martin, 1983), ως μια θετική γονική πρακτική, με βασικούς πυλώνες τη γονική αποδοχή, τη χρήση ορίων, την παραχώρηση αυτονομίας (Coopersmith, 1967) και τη στενή και υποστηρικτική σχέση γονέα-τέκνου (Baumrind, 1971), έχει σχετιστεί με την υψηλή αυτοεκτίμηση του τέκνου (Perez-Gramaje et al., 2020). Η Συναισθηματική Σύνδεση (connectedness) ή αλλιώς γονική εγγύτητα, ως μία διάσταση γονικότητας (Zheng et al., 2022) και ως γονική συμπεριφορά (Pinquart & Silbereisen, 2002), φαίνεται να είναι η αναλογία της γονικής υποστήριξης και του ελέγχου, αποτελώντας πρακτική στηριζόμενη στην αλληλεπίδραση (Barber & Schluterman, 2008) και στη στενή σχέση γονέα-παιδιού αλλά και στη γονική ζεστασιά, φροντίδα και εμπλοκή (Sidze et al., 2015) με αποτέλεσμα την υψηλή αυτοεκτίμηση του τέκνου (Onayli & Erdur-Baker, 2013). Εντούτοις, αν και ελάχιστες έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί σχετικά με τη σύγκριση της γονικότητας όπως την αντιλαμβάνονται οι γονείς και τα τέκνα τους, φαίνεται ότι οι γονείς αντιλαμβάνονται ότι χρησιμοποιούν περισσότερο θετικές γονικές πρακτικές από ό, τι αναφέρουν τα τέκνα τους (Korelitz & Garber, 2016).

Στον αντίποδα, αρνητική γονική πρακτική φαίνεται να θεωρείται η γονική απόρριψη (parental rejection), καθώς χαρακτηρίζεται από την παρουσία σωματικών και ψυχολογικά επιζήμιων συμπεριφορών (Rohner et al., 2012), ενώ έχει σχετιστεί με τη χαμηλή αυτοεκτίμηση του τέκνου (Fu et al., 2015). Εξίσου, η γονική υπερπροστασία (parental overprotection), ως ένα μοτίβο σύνδεσης σχετικής με την πρακτική του ελέγχου, την υπερβολική φροντίδα και την έλλειψη εμπιστοσύνης (Parker et al., 1979), φαίνεται να σχετίζεται με τη χαμηλή αυτοεκτίμηση του τέκνου (Shimura et al., 2017), όπως επίσης και η αγχώδης ανατροφή (anxious rearing) (Georgiou et al., 2016), η οποία αφορά στον φόβο και στο άγχος του γονέα (Lee et al., 2006). Ακόμη, ο γονικός άκρτος έπαινος (pedestal), η υπερβολική δηλαδή θετική εκδήλωση επαίνου σε ένα τέκνο, είναι πιθανό να γίνει αντιληπτός ως παροχή μη ρεαλιστικών προσδοκιών και ως άσκηση πίεσης και να σχετιστεί με τη χαμηλή αυτοεκτίμηση του τέκνου (Brummelman et al., 2017).

Αξιοσημείωτο είναι όμως το εύρημα ότι ο γονέας ο οποίος χρησιμοποιεί θετικές γονικές πρακτικές, όπως τη ζεστασιά, χαρακτηρίζεται συνήθως από υψηλή αυτοεκτίμηση (Amankwaa et al., 2007· Aunola et al., 1999· El Ghaziri & Darwiche, 2018· Small, 1988), και ακολούθως, οι θετικές γονικές πρακτικές φαίνεται να οδηγούν στην ανάπτυξη θετικών χαρακτηριστικών του τέκνου, όπως την υψηλή αυτοεκτίμηση (Perez-Gramaje et al., 2020)· ταυτόχρονα, όπως αναφέρθηκε, παρατηρείται θετική συσχέτιση της αυτοεκτίμησης του γονέα με την αυτοεκτίμηση του τέκνου του (Elfhag et al., 2010) η οποία ίσως να παραπέμπει σε Διαγενεακή Μεταφορά της αυτοεκτίμησης (Booker & Ell, 2022· Hall, 2015· Russell-Carroll & Tracey 2011). Συνεπώς, ως μηχανισμός της Διαγενεακής Μεταφοράς της αυτοεκτίμησης πιθανόν να μπορεί να θεωρηθεί η γονικότητα, όπως έχει παρατηρηθεί σε άλλες μεταβλητές -π.χ. της αυτο-ρύθμισης (Bridgett et al., 2015) και της ικανοποίησης από τη ζωή (Augustijn, 2022)-. Ακόμη, σε πρόσφατη έρευνα μελέτης της Διαγενεακής Μεταφοράς της αυτοεκτίμησης σε δείγμα παιδιών πρώιμης παιδικής ηλικίας, οι οικογενειακές αλληλεπιδράσεις επιβεβαιώθηκαν ως μηχανισμός διαμεσολάβησης της μεταφοράς (Lee & Chung, 2020). Ωστόσο, η ύπαρξη της Διαγενεακής Μεταφοράς της αυτοεκτίμησης, καθώς και οι πιθανοί ρυθμιστικοί παράγοντες και διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί, οι οποίοι ενδεχομένως θα εξηγούν αυτή τη μεταφορά, φαίνεται να είναι ακόμη ασαφείς.

Συνεπώς, υπό το πρίσμα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης που προηγήθηκε ως προοπτική της παρούσας έρευνας ήταν η μελέτη της Διαγενεακής Μεταφοράς της αυτοεκτίμησης κατά την εφηβεία αλλά και ο έλεγχος ενός ρυθμιστικού μοντέλου και ενός μοντέλου διαμεσολάβησης. Αρχικά, ελέγχθηκε η ύπαρξη τυχόν ηλικιακών και διαφυλικών διαφορών καθώς και διαφορών σχετικών με τη σειρά γέννησης όσον αφορά την αυτοεκτίμηση,

όπως και ηλικιακών διαφορών όσον αφορά τη γονικότητα. Ακολούθως, στόχο αποτέλεσε η μελέτη της Διαγενεακής Μεταφοράς της αυτοεκτίμησης από τη μητέρα στο εφηβικής ηλικίας τέκνο της, με πιθανούς ρυθμιστικούς παράγοντες το φύλο και τη σειρά γέννησης του εφήβου. Η γονικότητα, όπως υιοθετείται από τη μητέρα (μητρική γονικότητα) και όπως γίνεται αντιληπτή από τον έφηβο (αντιλαμβανόμενη από το τέκνο μητρική γονικότητα) εξετάστηκε ως πιθανός διαμεσολαβητικός μηχανισμός, ο οποίος, ενδεχομένως, να εξηγεί τη μεταφορά αυτή.

Συγκεκριμένα, αναμενόταν ηλικιακές διαφορές στις υπό μελέτη μεταβλητές, με τους ενήλικες (μητέρες) να σημειώνουν υψηλότερη βαθμολογία σε σχέση με τους εφήβους όσον αφορά την αυτοεκτίμηση (Orth et al, 2018), καθώς και τις θετικές γονικές πρακτικές (Korelitz & Garber, 2016). Επιπλέον, αναμενόταν η ύπαρξη διαφυλικών διαφορών και διαφορών σχετικών με τη σειρά γέννησης καθώς και της αλληλεπίδρασής τους ως προς την αυτοεκτίμηση: τα αγόρια αναμενόταν να υπερτερούν στην αυτοεκτίμηση έναντι των κοριτσιών (Bleidorn et al., 2016) και αντιστοίχως τα πρωτότοκα τέκνα να υπερτερούν έναντι των δευτερότοκων (Nhandi, 2017), με τα πρωτότοκα αγόρια να αναφέρουν υψηλότερη αυτοεκτίμηση από τις υπόλοιπες συνδυαστικές ομάδες (δευτερότοκα αγόρια, πρωτότοκα και δευτερότοκα κορίτσια) (Lester et al., 1992). Επίσης, αναμενόταν να επιβεβαιωθεί η ύπαρξη της Διαγενεακής Μεταφοράς της αυτοεκτίμησης (Booker & Ell, 2022· Hall, 2015· Russell-Carroll & Tracey, 2011), με την αυτοεκτίμηση της μητέρας να σχετίζεται και να προβλέπει την αυτοεκτίμηση του εφήβου τέκνου της. Ως προς τη Διαγενεακή Μεταφορά αναμενόταν ότι το φύλο και η σειρά γέννησης του εφήβου θα λειτουργούν ως πιθανοί ρυθμιστικοί παράγοντες, ακολουθώντας το μοντέλο του ίδιου φύλου (Elfhag et al., 2010), με ισχυρότερη δηλαδή επίδραση ανάμεσα σε μητέρα-κόρη, αλλά και ισχυρότερη επίδραση ανάμεσα σε μητέρα-πρωτότοκο τέκνο έναντι του δευτερότοκου (Kulik, 2004). Τέλος, όπως προκύπτει από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, η μητρική γονικότητα, και κυρίως η αντιλαμβανόμενη από το έφηβο τέκνο, αναμενόταν ότι θα αποτελεί διαμεσολαβητικό μηχανισμό της Διαγενεακής Μεταφοράς της αυτοεκτίμησης από τη μητέρα στο τέκνο της, εξηγώντας αυτήν τη μεταφορά.

Μέθοδος

Συμμετέχοντες

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 201 δυάδες μητέρων-εφήβων ηλικίας 14 ετών, από διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Εντούτοις, από τις αναλύσεις εξαιρέθηκαν οι απαντήσεις 28 μητέρων ως μη έγκυρες, καθώς τα τέκνα τους δε συμμετείχαν στην έρευνα, όπως επίσης και των δυάδων μητέρων-εφήβων που ήταν μοναχοπαίδια, εξαιτίας του μικρού αριθμού συμμετοχής στην αντίστοιχη ομάδα, καθώς ήταν μόλις 12 στον αριθμό. Σχετικά με το δείγμα των μητέρων ($N = 201$, $M.O. = 45,41$ έτη, $T.A. = 4,59$ έτη), το 0,5% ήταν απόφοιτες Δημοτικού, αντίστοιχο ποσοστό ήταν απόφοιτες Γυμνασίου, το 31,3% απόφοιτες Λυκείου, το 11,4% απόφοιτες Ινστιτούτων Επαγγελματικής Κατάρτισης, το 13,4% απόφοιτες Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων, το 35,3% απόφοιτες από Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και το 7,5% από Μεταπτυχιακή Εκπαίδευση. Σε σχέση με την οικογενειακή κατάσταση, το 1,5% δήλωσαν άγαμες, το 92% έγγαμες, το 3% ότι ήταν σε διάσταση ή διαζευγμένες, ενώ το 3,5% δήλωσαν συμβίωση χωρίς γάμο. Επίσης, το 83,6% ανέφεραν ότι είχαν δύο τέκνα, το 13,4% τρία, ενώ το 1,5% τέσσερα, το 1% πέντε και το 0,5% ότι είχαν έξι τέκνα. Σχετικά με το δείγμα των εφήβων ηλικίας 14 ετών ($N = 201$), το 49,8% δήλωσαν ότι είναι κορίτσια, το 60% δήλωσαν ότι είναι πρωτότοκα τέκνα ενώ το υπόλοιπο ποσοστό αφορούσε τα δευτερότοκα τέκνα, ενώ μόλις το 6% δήλωσαν την απουσία του πατέρα.

Μέσα συλλογής δεδομένων

Κοινωνικό-δημογραφικά Στοιχεία. Οι συμμετέχοντες (μητέρες και έφηβοι) απάντησαν σε μια σειρά ερωτήσεων για τη συλλογή κοινωνικό-δημογραφικών στοιχείων. Όσον αφορά το δείγμα των μητέρων, ζητήθηκαν πληροφορίες σχετικά με την ηλικία, την εθνικότητα, το μορφωτικό επίπεδο και την οικογενειακή κατάσταση, ενώ όσον αφορά το δείγμα των εφήβων, ζητήθηκαν πληροφορίες σχετικά με το φύλο, την εθνικότητα, την ύπαρξη αδερφών, τη σειρά γέννησης και σχετικά με την πιθανή απουσία των γονέων.

Αυτοεκτίμηση. Η μέτρηση του βαθμού της συνολικής αυτοεκτίμησης των συμμετεχόντων (μητέρες και έφηβοι) πραγματοποιήθηκε μέσω της κλίμακας «Rosenberg Self-esteem» (Rosenberg, 1965, προσαρμογή στα ελληνικά Spanea et al., 2005). Η κλίμακα αποτελείται από 10 δηλώσεις, πέντε εκ των οποίων εκφράζουν θετικό περιεχόμενο (π.χ. «Νιώθω ότι ως άνθρωπος διαθέτω αρκετά καλά χαρακτηριστικά») και πέντε αρνητικό,

χρησιμοποιώντας μια κλίμακα Likert 4 διαβαθμίσεων (1 = «Διαφωνώ Απόλυτα» - 4 = «Συμφωνώ Απόλυτα»), με τις μισές προτάσεις να αντιστρέφονται στη βαθμολόγηση. Στην παρούσα έρευνα, η αξιοπιστία του εργαλείου (δείκτης Cronbach's α) ήταν υψηλή τόσο στο δείγμα των μητέρων, $\alpha = 0,82$, όσο και των εφήβων, $\alpha = 0,81$.

Γονικότητα. (α) Το «Ερωτηματολόγιο Γονικής Συμπεριφοράς» (Parental Behavior Questionnaire, Barber, 1996· Kins et al., 2013· Vazsonyi et al., 2003, προσαρμογή στα ελληνικά Τάνταρος και συν., 2016· Tantaros et al., 2017, 2018) είναι ένα εργαλείο αυτό-αναφοράς, το οποίο αξιολογεί μέσα από 30 δηλώσεις την αντιλαμβανόμενη από τον έφηβο γονική συμπεριφορά με τη μέτρηση πέντε παραγόντων: της ζεστασιάς, της αγχώδους ανατροφής, της απόρριψης, της υπερπροστασίας και του άκριτου επαίνου, του κάθε γονέα ξεχωριστά (κλίμακα πατέρα-κλίμακα μητέρας). Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκαν μόνο οι απαντήσεις σχετικά με την αντιλαμβανόμενη από το τέκνο μητρική γονική συμπεριφορά προκειμένου να συσχετιστούν με τις αντίστοιχες απαντήσεις της ίδιας της μητέρας.

Οι ερωτώμενοι (μητέρες και έφηβοι) καλούνται να απαντήσουν στο περιεχόμενο των 30 δηλώσεων χρησιμοποιώντας μια κλίμακα Likert 5 διαβαθμίσεων (1 = «Διαφωνώ Απόλυτα» - 5 = «Συμφωνώ Απόλυτα») σχετικά με τη μητρική γονική συμπεριφορά: για τον παράγοντα ζεστασιά 7 δηλώσεις, π.χ. «Η μητέρα μου είναι πολύ κοντά μου συναισθηματικά» (αντιλαμβανόμενη από το τέκνο μητρική γονική συμπεριφορά)· για την αγχώδη ανατροφή 6 δηλώσεις, π.χ. «Αντιδρώ υπερβολικά όταν το παιδί μου δε νιώθει καλά» (μητρική γονική συμπεριφορά)· για την απόρριψη 7 δηλώσεις, π.χ. «Η μητέρα μου αλλάζει θέμα, κάθε φορά που θέλω κάτι να πω» (αντιλαμβανόμενη από το τέκνο μητρική γονική συμπεριφορά)· για την υπερπροστασία 6 δηλώσεις, π.χ. «Θα ήθελα να είναι το παιδί μου πάντα κάτω από την προστασία μου» (μητρική γονική συμπεριφορά)· και για τον άκριτο έπαινο 4 δηλώσεις, π.χ. «Η μητέρα μου με επαινεί για κάθε τι που κάνω» (αντιλαμβανόμενη από το τέκνο μητρική γονική συμπεριφορά). Στην παρούσα έρευνα και όσον αφορά το δείγμα των μητέρων, η αξιοπιστία ήταν επαρκής έως υψηλή για κάθε έναν από τους παράγοντες (εκτός από αυτήν που αφορά στον παράγοντα του άκριτου επαίνου των αναφορών των μητέρων, $\alpha = 0,19$, με αποτέλεσμα να εξαιρεθεί από τις μετέπειτα αναλύσεις): $\alpha = 0,83$ για τη ζεστασιά, $\alpha = 0,82$ για την αγχώδη ανατροφή, $\alpha = 0,76$ για την απόρριψη, και $\alpha = 0,80$ για την υπερπροστασία. Κατά αναλογία στο δείγμα των εφήβων, η αξιοπιστία της κλίμακας ήταν, εξίσου, αποδεκτή έως επαρκής: $\alpha = 0,77$ για τη ζεστασιά και για την αγχώδη ανατροφή αντίστοιχα, $\alpha = 0,75$ για την απόρριψη, $\alpha = 0,82$ για την υπερπροστασία και $\alpha = 0,64$ για τον άκριτο έπαινο.

(β) Επιπλέον, για τις ανάγκες της έρευνας, έγινε προσαρμογή της «Κλίμακας Συναισθηματικής Σύνδεσης», (Connectedness Scale, Hofer et al., 1992), η οποία στην πρωτότυπη μορφή της αξιολογούσε τον συναισθηματικό δεσμό γονέα-εφήβου από την πλευρά του εφήβου (προσαρμογή στα ελληνικά Γεωργαντή, 2009), ώστε να αξιολογηθεί η Συναισθηματική Σύνδεση μητέρας-εφήβου όπως την αντιλαμβάνεται η μητέρα και ο έφηβος αντίστοιχα. Η κλίμακα αποτελείται από πέντε προτάσεις, όπου οι συμμετέχοντες (μητέρες και έφηβοι), χρησιμοποιώντας μια κλίμακα Likert 4 διαβαθμίσεων (1 = «Διαφωνώ Απόλυτα» - 4 = «Συμφωνώ Απόλυτα»), καλούνται να απαντήσουν σχετικά με τη γονική συμπεριφορά που αφορά τη Συναισθηματική Σύνδεση (π.χ. «Της μητέρας μου τής αρέσει να συζητάει διάφορα θέματα μαζί μου» (αντιλαμβανόμενη από το τέκνο μητρική γονική συμπεριφορά)/«Μου αρέσει να συζητάω διάφορα θέματα μαζί με το παιδί μου» (μητρική γονική συμπεριφορά). Στην παρούσα έρευνα, η αξιοπιστία της κλίμακας ήταν αποδεκτή για το δείγμα των μητέρων, $\alpha = 0,67$, καθώς και για το δείγμα των εφήβων, $\alpha = 0,66$.

Διαδικασία

Λαμβάνοντας υπόψιν τις αντίξοες και πρωτοφανείς συνθήκες σχετικών με τη διασπορά της νόσου COVID-19 αλλά και τους περιορισμούς που επέβαλε η λήψη των μέτρων από την πολιτεία σχετικά με την πρόληψη της διασποράς της, για τη συλλογή των δεδομένων, δημιουργήθηκαν δύο διαδικτυακές φόρμες, μία προς συμπλήρωση από τη μητέρα, και αντιστοίχως, η άλλη προς συμπλήρωση από το έφηβο τέκνο της. Οι εν λόγω φόρμες κοινοποιήθηκαν μέσω συλλόγων γονέων (προκειμένου να διατηρηθεί η ανωνυμία των ηλεκτρονικών διευθύνσεων των μητέρων) αλλά και της ατομικής συμβολής των συμμετεχόντων -οι μητέρες κοινοποίησαν ή υπέδειξαν άλλες οικογένειες για να συμμετάσχουν στην έρευνα («μέθοδος της χιονοστιβάδας»)- μόνο στις ηλεκτρονικές διευθύνσεις των μητέρων, με σκοπό να διασφαλιστεί η συγκατάθεσή τους για το έφηβο τέκνο τους και προκειμένου να αποφασιστεί αν θα συμμετάσχει στην έρευνα. Η εγκυρότητα της συμμετοχής προέβλεπε τόσο τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων από τη μητέρα όσο και από το τέκνο της, ενώ για τη σύζευξη των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η ψευδωνυμοποίηση τους, με τη χρήση μοναδικών και κοινών -από τη μητέρα και

τον έφηβο- παραγόμενων κωδικών που συνδέονται με τις συμμετοχές. Ως εκ τούτου, διατηρήθηκε η ανωνυμία και η εμπιστευτικότητα των δεδομένων, με τη συμμετοχή να είναι εθελοντική, ενώ δε δόθηκε κανενός είδους αμοιβή για την ολοκλήρωση της διαδικασίας. Η παρούσα έρευνα έχει λάβει έγκριση από την Επιτροπή Ερευνητικής Δεοντολογίας του Τμήματος Ψυχολογίας του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Ανάλυση δεδομένων

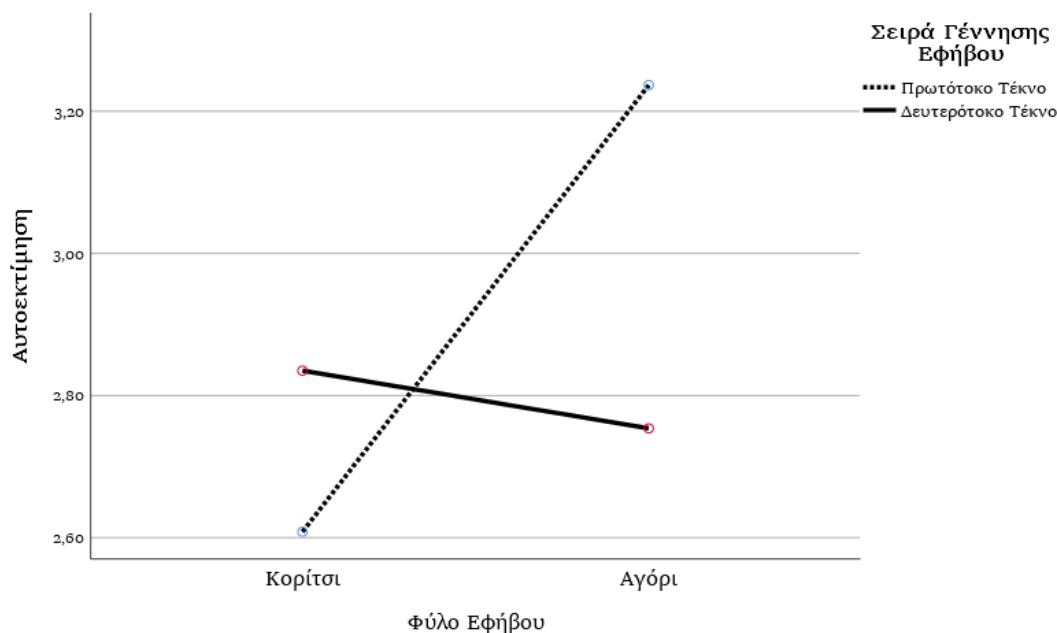
Για την επεξεργασία και την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το λογισμικό Statistical Package for the Social Sciences (IBM SPSS v.26). Αρχικά, εξετάστηκαν οι περιγραφικοί στατιστικοί δείκτες, καθώς και οι συντελεστές αξιοπιστίας των υπό μελέτη μεταβλητών. Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκε ο έλεγχος των ερευνητικών υποθέσεων. Συγκεκριμένα, με τη χρήση της Διπαραγοντικής Ανάλυσης Διακύμανσης, διερευνήθηκαν οι διαφορές μεταξύ του φύλου και της σειράς γέννησης, καθώς και της μεταξύ τους αλληλεπίδρασης σε σχέση με την αυτοεκτίμηση, ενώ με τον έλεγχο των διαφορών των μέσων όρων (t-test για ανεξάρτητα δείγματα) οι διαφορές της ηλικιακής ομάδας των υπό μελέτη μεταβλητών. Στη συνέχεια, ως προϋπόθεση για την εξέταση της συνολικής και της άμεσης επίδρασης της αυτοεκτίμησης της μητέρας στην αυτοεκτίμηση του τέκνου της καθώς και της έμμεσης επίδρασής της μέσω των διαμεσολαβητικών παραγόντων, εφαρμόστηκαν αναλύσεις συνάφειας μεταξύ των μεταβλητών, ενώ εφαρμόστηκε και η ανάλυση γραμμικής παλινδρόμησης για την εξέταση των προβλεπτικών μεταβλητών στην αυτοεκτίμηση του εφήβου. Η ανάλυση γραμμικής παλινδρόμησης κρίθηκε αναγκαία, προκειμένου να ερευνηθεί αν μπορεί να γίνει χρήση της μακροεντολής Process του SPSS (Hayes, 2022), καθώς στην εν λόγω μακροεντολή είναι εφικτή η εξέταση έως δέκα διαμεσολαβητικών μεταβλητών. Ακολούθως και εφ' όσον ήταν εφικτό, η μακροεντολή Process προτιμήθηκε για την εξέταση του ρυθμιστικού μοντέλου και του διαμεσολαβητικού μοντέλου έναντι των άλλων πιθανών αναλύσεων: είναι ένα ευρείας χρήσης, για τις κοινωνικές επιστήμες, εργαλείο το οποίο χρησιμοποιεί τη μέθοδο των ελαχίστων τετραγώνων (Ordinary Least Squares) και τη λογαριθμική παλινδρόμηση ανάλυσης διαδρομών (path analysis) μοντελοποίηση, για την εκτίμηση άμεσων και έμμεσων επιδράσεων σε μοντέλα με πολλαπλούς διαμεσολαβητές αλλά και σε αλληλεπιδράσεις ρυθμιστικών παραγόντων (Hayes, 2022). Ακολούθως, εξετάστηκαν το μοντέλο ρύθμισης (Model 2) και διαμεσολάβησης (Model 4) με τη μέθοδο επαναδειγματοληψίας bootstrapping 10.000 δειγμάτων και σε επίπεδο εμπιστοσύνης 95% όλων των διαστημάτων εμπιστοσύνης. Η εφαρμογή δύο ξεχωριστών μοντέλων για τον έλεγχο των ρυθμιστικών και των διαμεσολαβητικών παραγόντων συνάδει με τον χειρισμό από αντίστοιχες ερευνητικές εργασίες (ενδεικτικά, Ioannidou & Georgiou, 2021). Επιπλέον, η εφαρμογή τους διαθέτει μεγαλύτερη στατιστική ισχύ συγκριτικά με ένα κοινό σύνθετο μοντέλο που θα περιλάμβανε ρυθμιστικούς και διαμεσολαβητικούς παράγοντες συγχρόνως (Kline, 2016).

Αποτελέσματα

Διαφορές σχετικά με το φύλο, τη σειρά γέννησης και την αλληλεπίδρασή τους ως προς την αυτοεκτίμηση

Με βάση τη διπαραγοντική ανάλυση διακύμανσης που εφαρμόστηκε στα δεδομένα των αναφορών των εφήβων, αφού ελέγχθηκε η ομοιογένεια της διασποράς με το κριτήριο του Levene [$F(3, 197) = 1,60, p = 0,190$], διαπιστώθηκαν διαφορές φύλου [$F(1, 197) = 19,27, p < 0,001, \eta^2 = 0,09$] και σειράς γέννησης [$F(1, 197) = 4,22, p = 0,041, \eta^2 = 0,02$] όσον αφορά την αυτοεκτίμηση. Υψηλότερη βαθμολογία ανέφεραν τα αγόρια (M.O. = 3,00, T.A. = 0,04) από ό,τι τα κορίτσια (M.O. = 2,70, T.A. = 0,05) και οι πρωτότοκοι (M.O. = 2,92, T.A. = 0,04), από ό,τι οι δευτερότοκοι έφηβοι αντίστοιχα (M.O. = 2,79, T.A. = 0,5).

Ακόμη, βρέθηκε στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ του φύλου και της σειράς γέννησης με την αυτοεκτίμηση [$F(1, 197) = 32,39, p < 0,001, \eta^2 = 0,14$]. Συγκεκριμένα, από την ανάλυση των απλών κύριων επιδράσεων προέκυψε πως υψηλότερη βαθμολογία σημείωσαν τα πρωτότοκα αγόρια συγκριτικά με τις υπόλοιπες συνδυαστικές ομάδες (πρωτότοκα και δευτερότοκα κορίτσια, δευτερότοκα αγόρια) (βλ. Γράφημα 1).

Γράφημα 1. Αλληλεπίδραση του Φύλου και της Σειράς Γέννησης του Εφήβου στην Αυτοεκτίμησή του

Διαφορές σχετικά με την ηλικιακή ομάδα ως προς την αυτοεκτίμηση και τη γονικότητα

Με βάση τον έλεγχο των διαφορών των μέσων όρων (t-test για ανεξάρτητα δείγματα), διαπιστώθηκε πως η αυτοεκτίμηση συνδέεται με την ηλικιακή ομάδα που ανήκουν οι συμμετέχοντες, με τους ενήλικες να αναφέρουν υψηλότερη αυτοεκτίμηση σε σχέση με τους έφηβους, $t(400) = 6,34, p < 0,001$. Σε σχέση με τη γονικότητα, σημαντικές διαφορές όσον αφορά την ηλικιακή ομάδα, εντοπίζονται στους τρεις από τους τέσσερις παράγοντες της γονικής συμπεριφοράς (εξαιρέση αποτέλεσε ο παράγοντας της υπερπροστασίας), καθώς και στη γονική Συναισθηματική Σύνδεση· οι μητέρες αναφέρουν υψηλότερη ζεστασιά, $t(400) = 3,42, p = 0,001$, και Συναισθηματική Σύνδεση $t(400) = 5,59, p < 0,001$, από ό,τι οι έφηβοι, ενώ αντίστοιχα οι έφηβοι υψηλότερη αγχώδη ανατροφή, $t(400) = -4,41, p < 0,001$, και απόρριψη, $t(400) = -4,70, p < 0,001$ (βλ. Πίνακα 1).

Πίνακας 1

Μέσοι Όροι και Τυπικές Αποκλίσεις για την Αυτοεκτίμηση και τη Γονικότητα ως προς την Ηλικιακή Ομάδα

	Ηλικιακή Ομάδα				t-τιμή
	Ενήλικες (N = 201)		Έφηβοι (N = 201)		
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.	
Αυτοεκτίμηση ¹	3,15	0,46	2,84	0,49	6,34***
Γονική Συμπεριφορά ²					
Ζεστασιά	3,97	0,53	3,78	0,57	3,42**
Αγχώδης Ανατροφή	2,91	0,70	3,19	0,62	-4,41***
Απόρριψη	2,61	0,67	2,93	0,70	-4,70***
Υπερπροστασία	3,28	0,71	3,17	0,67	1,56
Συναισθηματική Σύνδεση ¹	3,16	0,37	2,95	0,41	5,59***

*Σημείωση. ¹ : Κλίμακα βαθμολόγησης: 1-4. ² : Κλίμακα βαθμολόγησης: 1-5. * $p < 0,05$. ** $p < 0,01$. *** $p < 0,001$.

Διαγενεακή μεταφορά της αυτοεκτίμησης

Αρχικά, υπολογίστηκε ο δείκτης συνάφειας r του Pearson μεταξύ της αυτοεκτίμησης της μητέρας και της αυτοεκτίμησης του εφήβου, με τη συνάφειά τους να είναι στατιστικώς σημαντική θετικής κατεύθυνσης και υψηλής ισχύος (βλ. Πίνακα 2). Ακολούθως, στο μοντέλο (Model 4) που εφαρμόστηκε για τον έλεγχο της Διαγενεακής Μεταφοράς της αυτοεκτίμησης με τη μακροεντολή PROCESS στο SPSS (Hayes, 2022) (βλ. Γράφημα 3), φάνηκε ότι η αυτοεκτίμηση της μητέρας προβλέπει θετικά, στατιστικώς σημαντικά την αυτοεκτίμηση του εφήβου τέκνου της, $b = 0,68$, $t = 10,01$, $p < 0,001$, $BCaCI [0,55, 0,82]$ (Συνολική επίδραση-Total effect).

Μοντέλο ρύθμισης της διαγενεακής μεταφοράς της αυτοεκτίμησης

Για να εξεταστεί ο ρυθμιστικός ρόλος του φύλου (αγόρι-κορίτσι) και της σειράς γέννησης του εφήβου (πρωτότοκο - δευτερότοκο τέκνο) καθώς και της αλληλεπίδρασής τους στη σχέση μεταξύ της αυτοεκτίμησης της μητέρας και της αυτοεκτίμησης του εφήβου (Διαγενεακή Μεταφορά), εφαρμόστηκε το μοντέλο ρύθμισης (Model 2) με τη μακροεντολή PROCESS (Hayes, 2022). Με βάση το μοντέλο, φάνηκε να υπάρχει στατιστικώς σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ της αυτοεκτίμησης της μητέρας και του φύλου του εφήβου ως προς την αυτοεκτίμησή του [$F(1,195) = 10,44$, $p = 0,001$], και συνεπώς η σχέση μεταξύ της αυτοεκτίμησης της μητέρας και της αυτοεκτίμησης του εφήβου φαίνεται να ρυθμίζεται από το φύλο του, καθώς στα κορίτσια η επίδραση μοιάζει να είναι μεγαλύτερη ($Int. = -0,38$, $t = -3,23$, $p = 0,001$, $BCaCI [-0,61, -0,15]$, 0: Κορίτσι, 1: Αγόρι). Αντιθέτως, δεν επιβεβαιώθηκε η σειρά γέννησης ως ρυθμιστικός παράγοντας της Διαγενεακής Μεταφοράς της αυτοεκτίμησης [$F(1, 195) = 0,52$, $p = 0,474$], καθώς φάνηκε να μην υπάρχει σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ της αυτοεκτίμησης της μητέρας και της σειράς γέννησης του εφήβου ως προς την αυτοεκτίμησή του ($Int. = -0,08$, $t = -0,72$, $p = 0,474$, $BCaCI [-0,32, 0,15]$, 1: Πρωτότοκο Τέκνο, 2: Δευτερότοκο Τέκνο).

Εντούτοις, βρέθηκε σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ της αυτοεκτίμησης της μητέρας και της αλληλεπίδρασης μεταξύ του φύλου και της σειράς γέννησης του εφήβου ως προς την αυτοεκτίμησή του [$F(1, 195) = 5,92$, $p = 0,003$], και συνεπώς η σχέση μεταξύ της αυτοεκτίμησης της μητέρας και της αυτοεκτίμησης του εφήβου φαίνεται να ρυθμίζεται από την αλληλεπίδραση του φύλου και της σειράς γέννησής του, καθώς στα πρωτότοκα κορίτσια, η επίδραση μοιάζει να είναι μεγαλύτερη (βλ. Πίνακα 3 και Γράφημα 2).

Μοντέλο διαμεσολάβησης της διαγενεακής μεταφοράς της αυτοεκτίμησης

Σχέση της αυτοεκτίμησης με τη μητρική γονικότητα και την αντιλαμβανόμενη από το τέκνο μητρική γονικότητα. Για την εξέταση του μοντέλου διαμεσολάβησης της Διαγενεακής Μεταφοράς της αυτοεκτίμησης, υπολογίστηκαν αρχικά οι δείκτες συνάφειας r του Pearson μεταξύ της αυτοεκτίμησης και της μητρικής γονικότητας τόσο της αναφοράς της μητέρας όσο και του εφήβου. Τα αποτελέσματα έδειξαν τις αναμενόμενες συνάφειες μεταξύ των μεταβλητών. Πιο αναλυτικά, βρέθηκε στατιστικά σημαντική συνάφεια θετικής κατεύθυνσης και μέτριας ως υψηλής ισχύος ανάμεσα στην αυτοεκτίμηση της μητέρας και στον παράγοντα της ζεστασιάς στη γονική συμπεριφορά καθώς και στη Συναισθηματική Σύνδεση (αναφορά μητέρας και εφήβου). Αντιθέτως, βρέθηκε στατιστικά σημαντική συνάφεια αρνητικής κατεύθυνσης και ασθενούς έως μέτριας ισχύος ανάμεσα στην αυτοεκτίμηση της μητέρας και στον παράγοντα της αγχώδους ανατροφής, της απόρριψης και της υπερπροστασίας (αναφορά μητέρας και εφήβου), όπως και του άκριτου ελαίνου (αναφορά εφήβου).

Αναλόγως, βρέθηκε στατιστικά σημαντική συνάφεια θετικής κατεύθυνσης και μέτριας έως υψηλής ισχύος ανάμεσα στην αυτοεκτίμηση του εφήβου και στον παράγοντα της ζεστασιάς στη γονική συμπεριφορά καθώς και στη Συναισθηματική Σύνδεση (αναφορά μητέρας και εφήβου). Αντιθέτως, βρέθηκε στατιστικά σημαντική συνάφεια αρνητικής κατεύθυνσης και ασθενούς έως μέτριας ισχύος ανάμεσα στην αυτοεκτίμηση του εφήβου και στον παράγοντα της αγχώδους ανατροφής και της απόρριψης (αναφορά μητέρας και εφήβου), καθώς και στον παράγοντα της υπερπροστασίας και του άκριτου ελαίνου (αναφορά εφήβου) (βλ. Πίνακα 2).

Πίνακας 2

Δείκτες Συνάφειας *r* του Pearson μεταξύ της Αυτοεκτίμησης και της Γονικότητας

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
1.Αυτοεκτίμηση Μητέρας Γονική Συμπεριφορά (αναφορά μητέρας)	-											
2.Ζεστασιά	0,58***	-										
3.Αγχώδης Ανατροφή	-0,48***	-0,31***	-									
4.Απόρριψη	-0,38***	-0,32***	0,38***	-								
5.Υπερπροστασία	-0,37***	-0,36***	0,28***	0,39***	-							
6.Συναισθηματική Σύνδεση (αναφορά μητέρας)	0,56***	0,69***	-0,30***	-0,24**	-0,34***	-						
7.Αυτοεκτίμηση Εφήβου Γονική Συμπεριφορά (αναφορά εφήβου)	0,63***	0,48***	-0,48***	-0,35***	-0,15*	0,50***	-					
8.Ζεστασιά	0,50***	0,36***	-0,37***	-0,34***	-0,31***	0,42***	0,54***	-				
9.Αγχώδης Ανατροφή	-0,45***	-0,17*	0,53***	0,23**	0,09	-0,26***	-0,50***	-0,29***	-			
10.Απόρριψη	-0,42***	-0,37***	0,39***	0,44***	0,14*	-0,33***	-0,57***	-0,29***	0,36***	-		
11.Υπερπροστασία	-0,30***	-0,31***	0,21***	0,38***	0,42***	-0,30***	-0,30***	-0,28***	0,21**	0,33***	-	
12.Άκριτος Έπαινος	-0,34***	-0,22**	0,24**	0,17*	0,05	-0,25***	-0,45***	-0,21**	0,39***	0,20**	0,21**	-
13.Συναισθηματική Σύνδεση (αναφορά εφήβου)	0,40***	0,46***	-0,28***	-0,28***	-0,30***	0,56***	0,52***	0,50***	-0,15*	-0,34***	-0,29***	-0,21**

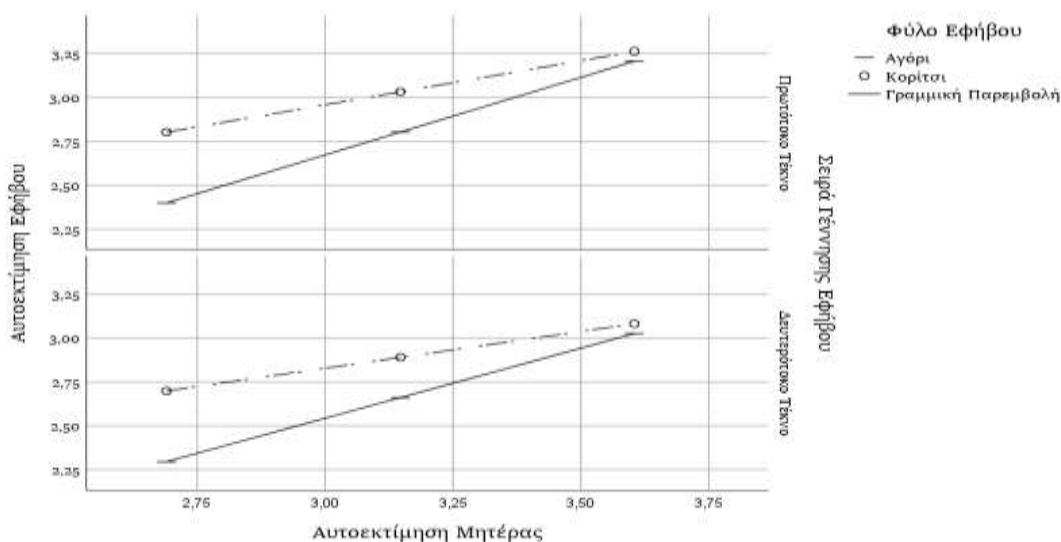
*Σημείωση. * $p < 0,05$. ** $p < 0,01$. *** $p < 0,001$.

Πίνακας 3

Αλληλεπίδραση Φύλου και Σειράς Γέννησης Εφήβου ως Ρυθμιστής μεταξύ της Αυτοεκτίμησης της Μητέρας και της Αυτοεκτίμησής του

	B	SE B	T	LLCI	ULCI
Πρωτότοκο Κορίτσι	0,88***	0,09	9,47	0,70	1,07
Δευτερότοκο Κορίτσι	0,80***	0,11	7,14	0,58	1,02
Πρωτότοκο Αγόρι	0,50***	0,10	5,09	0,31	0,70
Δευτερότοκο Αγόρι	0,41***	0,10	4,26	0,23	0,61

*Σημείωση. PROCESS, Model 2 (Hayes, 2022). *LLCI* (lower) είναι το ελάχιστο όριο και *ULCI* (upper) είναι το μέγιστο όριο διαστήματος εμπιστοσύνης (CI) 95%. Η επίδραση είναι σημαντική εάν η τιμή ο βρίσκεται εκτός του κατώτερου και του ανώτερου ορίου της διορθωμένης μεροληψίας. Το 95% των διαστημάτων εμπιστοσύνης εξασφαλίζεται με τη μέθοδο επαναδειγματοληψίας bootstrapping 10.000 δειγμάτων. *** $p < 0,001$.

Γράφημα 2. Αλληλεπίδραση Φύλου και Σειράς Γέννησης Εφήβου ως Ρυθμιστής μεταξύ της Αυτοεκτίμησης της Μητέρας και της Αυτοεκτίμησής του

Προβλεπτικοί παράγοντες της αυτοεκτίμησης των εφήβων. Ακολούθως, για να ελεγχθεί η πρόβλεψη της αυτοεκτίμησης του έφηβου από την αυτοεκτίμηση της μητέρας του καθώς και από τη γονικότητα (αναφορά μητέρας και εφήβου), πραγματοποιήθηκε ανάλυση πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης (μέθοδος enter). Εντούτοις, από τη στατιστική ανάλυση εξαιρέθηκε ο παράγοντας της υπερπροστασίας των αναφορών της μητέρας, καθώς δε βρέθηκε συνάφεια τόσο με την αυτοεκτίμηση της μητέρας και όσο και με του εφήβου. Ο δείκτης πολλαπλής συνάφειας είναι ίσος με 0,81 [$F(11,189) = 32,38, p < 0,001, R^2 = 0,65$] και ο έλεγχος της πολυσυγγραμμικότητας των μεταβλητών φάνηκε ότι δεν παραβιάζεται (δείκτης *Tolerance* > 0,2, δείκτης *VIF* < 10). Από την επισκόπηση των συντελεστών παλινδρόμησης διαπιστώθηκε πως έξι (από τις έντεκα) μεταβλητές συσχετίζονται στατιστικώς σημαντικά με την αυτοεκτίμηση εφήβου, συγκεκριμένα δε η αυτοεκτίμηση της μητέρας και οι παράγοντες της αντιλαμβανόμενης από τον έφηβο μητρικής γονικότητας (ζεστασιά, απόρριψη, αγχώδης ανατροφή, άκριτος έπαινος, Συναισθηματική Σύνδεση) (βλ. Πίνακα 4).

Πίνακας 4

Πρόβλεψη της Αυτοεκτίμησης του Εφήβου από την Αυτοεκτίμηση της Μητέρας του και τη Γονικότητα

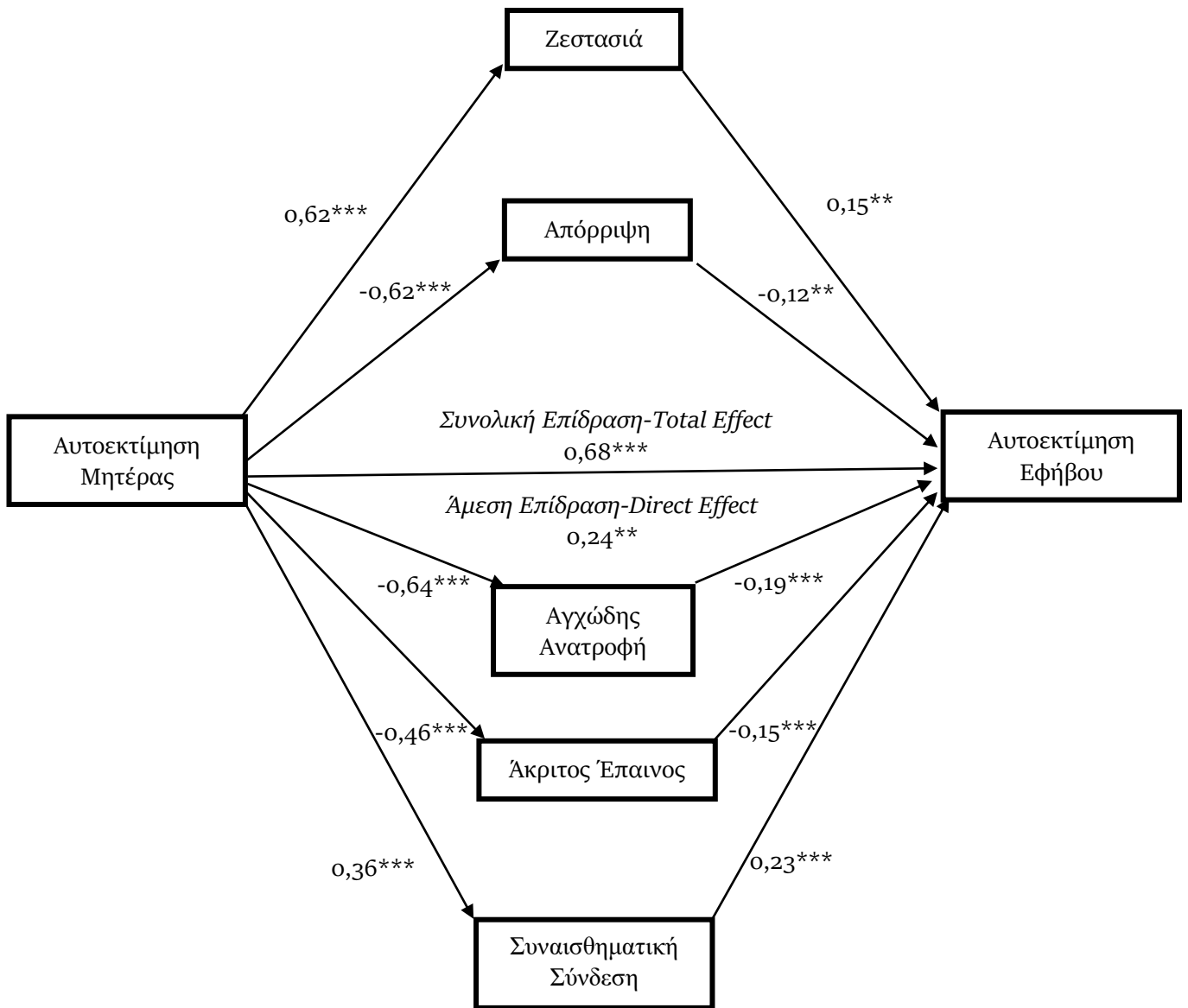
Προβλεπτική Μεταβλητή	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>B</i>
Αυτοεκτίμηση Μητέρας	0,21	0,07	0,20**
Γονική Συμπεριφορά (αναφορά μητέρας)			
Ζεστασιά	0,07	0,09	0,05
Αγχώδης Ανατροφή	-0,05	0,07	-0,04
Απόρριψη	-0,06	0,06	-0,05
Συναισθηματική Σύνδεση (αναφορά μητέρας)	0,04	0,18	0,01
Γονική Συμπεριφορά (αναφορά εφήβου)			
Ζεστασιά	0,22	0,07	0,18**
Αγχώδης Ανατροφή	-0,20	0,08	-0,15*
Απόρριψη	-0,29	0,05	-0,28***
Υπερπροστασία	0,04	0,06	0,03
Άκριτος Έπαινος	-0,37	0,10	-0,18**
Συναισθηματική Σύνδεση (αναφορά εφήβου)	0,42	0,14	0,18**

*Σημείωση. $R^2 = 0,65$. Προσαρμοσμένο $R^2 = 0,63$. * $p < 0,05$. ** $p < 0,01$. *** $p < 0,001$

Μοντέλο διαμεσολάβησης της διαγενεακής μεταφοράς της αυτοεκτίμησης. Ακολούθως, προκειμένου να ελεγχθεί τόσο η άμεση επίδραση της αυτοεκτίμησης της μητέρας στην αυτοεκτίμηση του εφήβου τέκνου της όσο και η έμμεση επίδρασή της μέσω των παραγόντων της αντιλαμβανόμενης από το τέκνο μητρικής γονικότητας (ζεστασιά, απόρριψη, αγχώδης ανατροφή, άκριτος έπαινος, Συναισθηματική Σύνδεση), εφαρμόστηκε η ανάλυση διαμεσολάβησης με τη μακροεντολή PROCESS Model 4 στο SPSS (Hayes, 2022) (βλ. Γράφημα 3).

Στο μοντέλο διαμεσολάβησης, η αυτοεκτίμηση της μητέρας βρέθηκε ότι προβλέπει στατιστικώς σημαντικά την αντιλαμβανόμενη από το τέκνο μητρική γονικότητα και συγκεκριμένα τους παράγοντες της μητρικής συμπεριφοράς: ζεστασιά ($b = 0,62, t = 8,45, p < 0,001, BCaCI [0,48, 0,77]$), απόρριψη ($b = -0,62, t = -7,44, p < 0,001, BCaCI [-0,78, -0,45]$), αγχώδη ανατροφή ($b = -0,64, t = -6,19, p < 0,001, BCaCI [-0,84, -0,43]$), άκριτο έπαινο ($b = -0,46, t = -4,87, p < 0,001, BCaCI [-0,64, -0,27]$), καθώς και τη Συναισθηματική Σύνδεση ($b = 0,36, t = 6,16, p < 0,001, BCaCI [0,25, 0,47]$).

Η αντιλαμβανόμενη από το τέκνο μητρική γονικότητα και συγκεκριμένα οι παράγοντες της μητρικής γονικής συμπεριφοράς καθώς και η Συναισθηματική Σύνδεση ($b = 0,23, t = 3,80, p < 0,001, BCaCI [0,11, 0,35]$) φάνηκαν να προβλέπουν στατιστικώς σημαντικά την αυτοεκτίμηση του εφήβου: ζεστασιά ($b = 0,15, t = 2,76, p = 0,006, BCaCI [0,04, 0,26]$), απόρριψη ($b = -0,12, t = -3,22, p = 0,002, BCaCI [-0,20, -0,05]$), αγχώδης ανατροφή ($b = -0,19, t = -5,11, p < 0,001, BCaCI [-0,27, -0,12]$), άκριτος έπαινος ($b = -0,15, t = -3,50, p < 0,001, BCaCI [-0,23, -0,06]$). Επιπρόσθετα, μειώθηκε η προβλεπτική ισχύς της αυτοεκτίμησης της μητέρας στην αυτοεκτίμηση του εφήβου τέκνου της όταν οι παράγοντες της αντιλαμβανόμενης από το τέκνο μητρικής γονικότητας συνεξετάζονται στο μοντέλο ως διαμεσολαβητικές μεταβλητές, $b = 0,24, t = 2,93, p = 0,003, BCaCI [0,08, 0,40]$ (Άμεση επίδραση-Direct effect), παρέμεινε ωστόσο στατιστικώς σημαντική, υποδεικνύοντας ότι υπάρχει μερική διαμεσολάβηση. Ακόμη, βρέθηκε σημαντική έμμεση επίδραση της αυτοεκτίμησης της μητέρας στην αυτοεκτίμηση του εφήβου τέκνου της, η οποία διαμεσολαβείται από την αντιλαμβανόμενη μητρική γονικότητα από το εφηβικής ηλικίας τέκνο, ($b = 0,44, BCaCI [0,33, 0,57]$) (Έμμεση επίδραση-Indirect effect) και συγκεκριμένα από τη ζεστασιά ($b = 0,10, BCaCI [0,03, 0,17]$), την απόρριψη ($b = 0,08, BCaCI [0,03, 0,13]$), την αγχώδη ανατροφή ($b = 0,12, BCaCI [0,07, 0,19]$), τον άκριτο έπαινο ($b = 0,07, BCaCI [0,03, 0,12]$), και τη Συναισθηματική Σύνδεση ($b = 0,08, BCaCI [0,04, 0,14]$).

Γράφημα 3. Η Αντιλαμβανόμενη από το Εφηβικής Ηλικίας Τέκνο Μητρική Γονικότητα ως Διαμεσολαβητής της Διαγενεακής Μεταφοράς της Αυτοεκτίμησης από τη Μητέρα στον Έφηβο

*Σημείωση. PROCESS, Model 4 (Hayes, 2022). Το 95% των διαστημάτων εμπιστοσύνης εξασφαλίζεται με τη μέθοδο επαναδειγματοληψίας bootstrapping 10.000 δειγμάτων. ** $p < 0,01$. *** $p < 0,001$.

Συζήτηση

Στην έρευνα αυτή επιχειρήθηκε η μελέτη της Διαγενεακής Μεταφοράς της αυτοεκτίμησης από τη μητέρα στο εφηβικής ηλικίας τέκνο της. Ως προς τη Διαγενεακή Μεταφορά συνεξετάστηκαν το φύλο και η σειρά γέννησης του εφήβου ως πιθανοί ρυθμιστικοί παράγοντες, ενώ επιχειρήθηκε και η εξέταση του μηχανισμού της Διαγενεακής Μεταφοράς μέσω της μητρικής γονικότητας (ζεστασιά, απόρριψη, αγχώδης ανατροφή, υπερπροστασία, άκριτος έπαινος, συναισθηματική σύνδεση), όπως αξιολογήθηκαν τόσο από τη μητέρα όσο και από το εφηβικής ηλικίας τέκνο της, με τη χρήση συγχρονικών δεδομένων.

Αρχικά ελέγχθηκε η ύπαρξη ηλικιακών και διαφυλικών διαφορών καθώς και διαφορών σχετικών με τη σειρά γέννησης όσον αφορά την αυτοεκτίμηση. Διαπιστώθηκαν ηλικιακές διαφορές, με τις μητέρες να αναφέρουν υψηλότερη αυτοεκτίμηση συγκριτικά με τους εφήβους, εύρημα που επιβεβαιώνει την αντίστοιχη υπόθεση και συμφωνεί με τη βιβλιογραφία: η αυτοεκτίμηση, ως μία δυναμική έννοια και υπό το πρίσμα της

διαφορικής σταθερότητας που παρουσιάζει κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης του ατόμου (Harris et al., 2018· Orth et al., 2015), μετά την εφηβική ηλικία και κατά την ενήλικη ζωή τείνει να αυξάνεται (Orth et al., 2018). Επιπλέον, η αυτοεκτίμηση φάνηκε να παρουσιάζει διαφυλικές διαφορές, με τα αγόρια να υπερτερούν έναντι των κοριτσιών, εύρημα το οποίο συμφωνεί με τη βιβλιογραφία (Bleidorn et al., 2016) με μια πιθανή ερμηνεία να έγκειται στην ενίσχυση της υιοθέτησης κοινωνικών στερεοτύπων σχετικών με το φύλο (Tashakkori, 1993). Αν και η σχέση ανάμεσα στη σειρά γέννησης και στην αυτοεκτίμηση φαίνεται να είναι ασαφής, φάνηκε ότι οι πρωτότοκοι έφηβοι ανέφεραν υψηλότερη αυτοεκτίμηση συγκριτικά με τους δευτερότοκους, πόρισμα που επιβεβαιώνεται εν μέρει από την προηγούμενη ερευνητική δραστηριότητα (Nhandi, 2017)· μια πιθανή ερμηνεία του ευρήματος έγκειται στις διαφορές των κατευθύνσεων σχετικά με την υιοθέτηση της γονικής συμπεριφοράς (Lehmann et al., 2018· Sulloway, 2007), αφού οι γονείς φαίνεται, συχνά, να εκτιμούν τα πρωτότοκα τέκνα τους περισσότερο από τα υπόλοιπα (van Volkom et al., 2017). Ακόμη, διαφορές στην αυτοεκτίμηση βρέθηκαν υπό το πρίσμα της αλληλεπίδρασης του φύλου και της σειράς γέννησης των εφήβων· τα πρωτότοκα αγόρια ανέφεραν υψηλότερη αυτοεκτίμηση από τις υπόλοιπες συνδυαστικές ομάδες (πρωτότοκα και δευτερότοκα κορίτσια, δευτερότοκα αγόρια), αποτέλεσμα το οποίο συμφωνεί εξίσου με τη βιβλιογραφία (Lester et al., 1992).

Αξιοσημείωτο εξάλλου εύρημα αποτελεί ότι η αυτοεκτίμηση της μητέρας σχετίζεται και προβλέπει σημαντικά και θετικά την αυτοεκτίμηση του εφήβου τέκνου της, επιβεβαιώνοντας την υπόθεση περί Διαγενεακής Μεταφοράς της αυτοεκτίμησης. Ιδιαίτερη μνεία οφείλεται να δοθεί στο ότι ελάχιστες έρευνες έως σήμερα έχουν επιβεβαιώσει τη σχέση ανάμεσα στην αυτοεκτίμηση του γονέα και την αυτοεκτίμηση του τέκνου του (Elfhag et al., 2010). Εντούτοις, το εύρημα αυτό φαίνεται να ήταν αναμενόμενο· η αυτοεκτίμηση του ατόμου δείχνει να σχετίζεται με τους «σημαντικούς άλλους» (Bandura, 1989· Bowlby, 1969· Cooley, 1902· James, 1890· Leary et al., 1995· Mead, 1934), ειδικά τους γονείς (Coopersmith, 1967), υιοθετώντας συχνά συγκεκριμένα μοτίβα συμπεριφορών και χαρακτηριστικών ειδικά των γονέων-προτύπων (Bandura, 1977, 1989· Mischel, 1973). Ως αποτέλεσμα του συγκερασμού γενετικών και περιβαλλοντικών παραγόντων, τα τέκνα είναι πιθανόν να επηρεαστούν από την προηγούμενη γενιά, κυρίως των γονέων (Branje et al., 2020)· συνεπώς, συχνά παρατηρείται η Διαγενεακή Μεταφορά ατομικών χαρακτηριστικών (Augustijn, 2022· Bridgett et al., 2015) όπως της αυτοεκτίμησης (Booker & Ell, 2022· Hall, 2015· Russell-Carroll & Tracey, 2011).

Σχετικά με τον ρυθμιστικό ρόλο του φύλου των εφήβων στη Διαγενεακή Μεταφορά της αυτοεκτίμησης, βρέθηκε σημαντική επίδραση υψηλότερης ισχύος ανάμεσα σε μητέρα-κόρη από ό,τι ανάμεσα σε μητέρα-γιο, επιβεβαιώνοντας την υπόθεση για ισχυρότερη επιρροή ανάμεσα στα άτομα του ίδιου φύλου. Ειδικότερα, αν και η ύπαρξη διαφυλικών διαφορών στη Διαγενεακή Μεταφορά είναι ακόμη ασαφής, το εύρημα συμφωνεί με τη σύγχρονη ερευνητική δραστηριότητα για την ύπαρξη του μοντέλου του ίδιου φύλου στη Διαγενεακή Μεταφορά τόσο της αυτοεκτίμησης (Elfhag et al., 2010), όσο και άλλων μεταβλητών (Andreas et al., 2018)· γενικότερα, τα άτομα του ίδιου φύλου τείνουν να περνούν περισσότερο χρόνο μαζί (Lundberg et al., 2007) με τη μίμηση να είναι πιθανότερο να συμβεί όσο πιο όμοιος είναι ο παρατηρητής με το μοντέλο (Chen & Kaplan, 2001), υποθέτοντας ότι ίσως να είναι πιο ισχυρή ανάμεσα στα άτομα του ίδιου φύλου (Eagly et al., 2000· Russel & Saebel, 1997). Ακόμη, παρόλο που όσον αφορά τη σειρά γέννησης του τέκνου στη Διαγενεακή Μεταφορά, ισχυρότερη φαίνεται να είναι η επίδραση στα πρωτότοκα τέκνα έναντι των δευτερότοκων (Kulik, 2004), στην παρούσα έρευνα δεν επιβεβαιώθηκε ο ρυθμιστικός ρόλος της σειράς γέννησης, εύρημα το οποίο όμως συνάδει με πρόσφατη έρευνα (Booker & Ell, 2022), αλλά η αλληλεπίδραση φύλου-σειράς γέννησης, με την επίδραση να είναι ισχυρότερη ανάμεσα σε μητέρα-πρωτότοκη κόρη στη Διαγενεακή Μεταφορά της αυτοεκτίμησης συγκριτικά με τις υπόλοιπες συνδυαστικές ομάδες (δευτερότοκη κόρη, πρωτοτόκος και δευτερότοκος γιος). Το εύρημα φαίνεται να ερμηνεύεται αν ληφθεί υπόψιν η προγενέστερη ερευνητική δραστηριότητα συνδυαστικά, σχετικά με την ύπαρξη ισχυρότερης επιρροής στη Διαγενεακή Μεταφορά ανάμεσα σε μητέρα-κόρη (Elfhag et al., 2010) καθώς και την ύπαρξη ισχυρότερης επιρροής στα πρωτότοκα τέκνα έναντι των δευτερότοκων (Kulik, 2004).

Επιπλέον, σκοπό της έρευνας αποτέλεσε η εξέταση ενός μοντέλου διαμεσολάβησης της Διαγενεακής Μεταφοράς της αυτοεκτίμησης, έχοντας ως υπόθεση ότι η αυτοεκτίμηση της μητέρας ίσως να μεταφέρεται διαγενεακά στο εφηβικής ηλικίας τέκνο της μέσω της γονικότητας, όπως αναφέρεται από την ίδια και όπως γίνεται αντιληπτή από τον έφηβο. Πράγματι, η στατιστική ανάλυση των δεδομένων επιβεβαίωσε, αρχικά, τη θετική σχέση της αυτοεκτίμησης, τόσο της μητέρας, όσο και του εφήβου, με τις θετικές γονικές συμπεριφορές της ζεστασιάς και της Συναισθηματικής Σύνδεσης (αναφορά μητέρας και εφήβου), αλλά και την αρνητική σχέση με αρνητικές γονικές συμπεριφορές, όπως την αγχώδη ανατροφή και την απόρριψη (αναφορά μητέρας και εφήβου), την υπερπροστασία και τον άκριτο έπαινο (αναφορά εφήβου). Οι σχέσεις αυτές είναι καλά

τεκμηριωμένες στη βιβλιογραφία, καθώς φαίνεται ότι η υψηλή αυτοεκτίμηση του τέκνου έχει σχετιστεί με θετικές γονικές συμπεριφορές, όπως είναι η ζεστασιά (Perez-Gramaje et al., 2020) και η Συναισθηματική Σύνδεση (Onaylı & Erdur-Baker, 2013)· ο συναισθηματικά ζεστός γονέας όχι μόνο αποδέχεται το τέκνο του (Baumrind, 1971), γεγονός το οποίο οδηγεί το τέκνο στην αποδοχή του εαυτού του, αλλά ενισχύει και τις κοινωνικές δεξιότητές του, βελτιώνοντας έτσι τις σχέσεις του με τους άλλους, πιθανόν θεμέλιο της αυτοεκτίμησής του (Yeung et al., 2016). Ακόμη, ο συναισθηματικά ζεστός γονέας υποστηρίζει το τέκνο του έχοντας μια στενή συναισθηματική σχέση μαζί του, διατηρώντας παράλληλα την παροχή της αυτονομίας (Baumrind, 1971), η οποία φαίνεται πως οδηγεί το τέκνο στην εμπιστοσύνη προς τον εαυτό του και κατ' επέκταση στην αύξηση της αυτοεκτίμησής του (Chirkov & Ryan, 2001). Κατ' αναλογία, οι αρνητικές γονικές συμπεριφορές, όπως η απόρριψη, η υπερπροστασία και η αγχώδης ανατροφή μπορεί να κάνουν το τέκνο να αισθανθεί ανάξιο για την αγάπη των γονέων του και ανίκανο να αυτονομηθεί, με προφανείς συνέπειες στην αυτοεκτίμησή του (Georgiou et al., 2016). Επιπλέον, ο γονικός άκριτος έπαινος μπορεί να θεωρηθεί ως άσκηση πίεσης στο τέκνο από τον γονέα μέσω μη ρεαλιστικών προσδοκιών που αυτός εκφράζει, δυνητικά με παρόμοια αποτελέσματα (Brummelman et al., 2017). Τέλος, η υψηλή αυτοεκτίμηση του γονέα φαίνεται να σχετίζεται με την υιοθέτηση θετικών γονικών συμπεριφορών, ενώ η χαμηλή με τις αντίστοιχες αρνητικές (Aunola et al., 1999).

Ιδιαίτερη σημασία, εντούτοις, πρέπει να δοθεί στο εύρημα σχετικά με την πρόβλεψη της αυτοεκτίμησης του εφήβου από τη γονικότητα: αν και η μητρική γονικότητα φάνηκε ότι σχετίζεται με την αυτοεκτίμηση του τέκνου, παρόλα αυτά βρέθηκε ότι δεν είναι εκείνη που την προβλέπει, αλλά η αντιλαμβανόμενη από το τέκνο μητρική γονικότητα (με εξαίρεση την υπερπροστασία)· από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση επισημαίνεται ότι η αντιλαμβανόμενη από το τέκνο γονικότητα (Bolkan et al., 2010), κυρίως η μητρική (Milevsky et al., 2007), είναι εκείνη που μάλλον επιδρά στην ανάπτυξή του και κατά επέκταση και στην αυτοεκτίμηση. Μια ακόμη ερμηνεία στο εύρημα αυτό ίσως έγκειται στις διαφορές σχετικά με την αντίληψη της γονικότητας από γονείς και τέκνα· οι γονείς, συχνά, φαίνεται να αντιλαμβάνονται ότι χρησιμοποιούν περισσότερο θετικές γονικές συμπεριφορές από ό,τι αντιλαμβάνονται τα τέκνα τους (Korelitz & Garber, 2016· Liu, et al., 2005). Πράγματι, και στην παρούσα έρευνα, φάνηκαν ηλικιακές διαφορές στη γονικότητα, με τις μητέρες να αναφέρουν υψηλότερες τιμές σε θετικές γονικές συμπεριφορές (ζεστασιά, συναισθηματική σύνδεση) συγκριτικά με τους εφήβους, ενώ αντίστοιχα στους εφήβους παρατηρήθηκε υψηλότερη αναφορά σε αρνητικές γονικές συμπεριφορές (αγχώδης ανατροφή, απόρριψη).

Τέλος, η Διαγενεακή Μεταφορά της αυτοεκτίμησης φάνηκε πράγματι να εξηγείται μερικώς μέσω της αντιλαμβανόμενης από το εφηβικής ηλικίας τέκνο μητρικής γονικότητας (ζεστασιά, απόρριψη, αγχώδης ανατροφή, άκριτος έπαινος, συναισθηματική σύνδεση). Αυτό είναι ένα εύρημα που δεν έχει έως τώρα επισημανθεί στη βιβλιογραφία. Μία πιθανή ερμηνεία έγκειται στο ότι ο γονέας ο οποίος, για παράδειγμα χρησιμοποιεί θετικές γονικές πρακτικές, όπως η ζεστασιά, χαρακτηρίζεται συνήθως από υψηλή αυτοεκτίμηση (Amankwaa et al., 2007· Aunola et al., 1999· El Ghaziri & Darwiche, 2018· Small, 1988), και ακολούθως, οι θετικές γονικές πρακτικές φαίνεται να οδηγούν σε θετικά χαρακτηριστικά του τέκνου, όπως η υψηλή αυτοεκτίμηση (Perez-Gramaje et al., 2020). Συγκεκριμένα, αν και η γονικότητα έχει ήδη χρησιμοποιηθεί ως μηχανισμός διαμεσολάβησης της Διαγενεακής Μεταφοράς άλλων μεταβλητών (Augustijn, 2022· Bridgett et al., 2015), δε θεωρήθηκε τυχαία ως πιθανός διαμεσολαβητής της Διαγενεακής Μεταφοράς της αυτοεκτίμησης· η ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης σχετίζεται άμεσα με τη σχέση και την αλληλεπίδραση του ατόμου με τους «σημαντικούς άλλους», καθώς και με την αποδοχή που λαμβάνει από αυτούς (Bandura, 1989· Bowlby, 1969· Cooley, 1902· James, 1890· Leary et al., 1995· Mead, 1934), με τους γονείς (ως «σημαντικοί άλλοι») να ασκούν μια διαρκή επιρροή μέσω της γονικότητας -κυρίως της αντιλαμβανόμενης από το τέκνο (Bolkan et al., 2010)- στην ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης του τέκνου τους (Aziz et al., 2021· Boudreault-Bouchard et al., 2013· Coopersmith, 1967· Pinguart & Gerke, 2019). Για παράδειγμα, όταν οι γονείς είναι συναισθηματικά ζεστοί προς τα τέκνα τους εκτιμώντας τα και εκφράζοντας την αποδοχή τους, τότε είναι πιθανόν να τους ενισχύσουν την αυτό-αξία και κατά επέκταση την αυτοεκτίμηση (Brummelman, et al., 2015). Επιπλέον, η βιβλιογραφία φαίνεται να τεκμηριώνει ότι οι γονείς με υψηλή αυτοεκτίμηση συχνά έχουν ανατραφεί από συναισθηματικά ζεστούς γονείς, ανατροφή η οποία φαίνεται επίσης ότι μεταφέρεται στα δικά τους τέκνα (Aunola et al., 1999) (διαγενεακή μεταφορά γονικότητας, Belsky et al., 2009).

Περιορισμοί και προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Στους περιορισμούς της έρευνας πρέπει να αναφερθεί ο συγχρονικός σχεδιασμός της, ο οποίος μπορεί να επιτρέπει την εξέταση ενός μοντέλου διαμεσολάβησης, εντούτοις, δυσχεραίνει την εις βάθος μελέτη της Διαγενεακής Μεταφοράς της αυτοεκτίμησης. Επιπλέον, μπορεί να σταθεί κανείς στη μέθοδο συλλογής δεδομένων (διαδικτυακό ερωτηματολόγιο), η οποία επιβλήθηκε από τις αντίξοες και πρωτοφανείς συνθήκες σχετικών με τη διασπορά της νόσου COVID-19, καθώς και στη μη πιθανοτική δειγματοληψία χιονοστιβάδας. Ένας ακόμη περιορισμός προκύπτει από τη χορήγηση κλιμάκων αυτο-αναφοράς, όπως συμβαίνει άλλωστε κάθε φορά που χορηγούνται παρόμοια εργαλεία. Επιπλέον, στους περιορισμούς έγκειται και ο επαρκής αλλά σχετικά χαμηλός βαθμός αξιοπιστίας της κλίμακας της Συναισθηματικής Σύνδεσης.

Παρά τους ανωτέρω περιορισμούς, η παρούσα μελέτη έρχεται να καλύψει, στο μέτρο που της αναλογεί, ένα βιβλιογραφικό κενό συμβάλλοντας στην αναπτυξιακή και κοινωνική έρευνα· αν και στη διεθνή βιβλιογραφία η επίδραση της αυτοεκτίμησης του γονέα και της γονικής του συμπεριφοράς στην αυτοεκτίμηση του εφήβου τέκνου του συγκεντρώνει αυξημένο ενδιαφέρον, στη χώρα μας τα μέχρι τώρα δεδομένα είναι αποσπασματικά, ενώ η Διαγενεακή Μεταφορά της αυτοεκτίμησης φαίνεται να παραμένει ακόμη ένα ανοικτό πεδίο έρευνας. Η παρούσα μελέτη φαίνεται να παρέχει σημαντικές νέες γνώσεις που βοηθούν στην καλύτερη κατανόηση της ανάπτυξης της αυτοεκτίμησης του εφήβου τόσο μέσω ενός μοντέλου που μοιάζει να εξηγεί τους μηχανισμούς της Διαγενεακής Μεταφοράς της αυτοεκτίμησης από τη μητέρα του όσο και ενός μοντέλου ρύθμισης της μεταφοράς αυτής. Επιπλέον, τα ευρήματα που παρατίθενται θεωρείται ότι δύναται να συμβάλουν στη δημιουργία εφαρμογών όσον αφορά τον σχεδιασμό προγραμμάτων πρόληψης και παρέμβασης για τους εφήβους και τις οικογένειές τους. Ειδικότερα, ο άμεσος ισχυρός προβλεπτικός δείκτης της αυτοεκτίμησης της μητέρας στην αυτοεκτίμηση του τέκνου της, μας δείχνει ότι, αν θέλουμε το τέκνο να έχει υψηλότερη αυτοεκτίμηση, μπορούμε να βασιστούμε εν μέρει στις πρακτικές μάθησης για αύξηση της αυτοεκτίμησης της μητέρας στα προγράμματα παρέμβασης, καθώς σύμφωνα με τη σύγχρονη βιβλιογραφία οι παρεμβάσεις σχετικές με την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης των ενηλίκων έχουν φανεί αποτελεσματικές (Niveau et al., 2021). Το μοντέλο διαμεσολάβησης που προτείνεται στην παρούσα έρευνα υποδεικνύει, επιπλέον, ότι η αυτοεκτίμηση του τέκνου πιθανόν να μπορεί να ενισχυθεί μέσα από τη χρήση θετικών πρακτικών γονικότητας όπως η ζεστασιά και η συναισθηματική σύνδεση, εύρημα το οποίο θα μπορούσε εν δυνάμει να χρησιμοποιηθεί σε προγράμματα γονέων σχετικά με την ενίσχυση της γονικότητας, καθώς φαίνεται ότι η ενίσχυση της αυτοεκτίμησης των τέκνων έχει γίνει ένας σημαντικός στόχος για τους ίδιους τους γονείς (Brummelman & Sedikides, 2020).

Η συστηματικότερη ερευνητική δραστηριότητα της Διαγενεακής Μεταφοράς της αυτοεκτίμησης, εντούτοις, είναι κρίσιμης σημασίας, καθώς η αυτοεκτίμηση είναι μια έννοια πολύ σημαντική στη διαμόρφωση και την εξέλιξη του ατόμου (Orth & Robins, 2022). Εφόσον βασικός στόχος της παρούσας ερευνητικής εργασίας ήταν η διερεύνηση της Διαγενεακής Μεταφοράς της αυτοεκτίμησης, προτείνεται σε μελλοντική έρευνα ο μεγαλύτερος πληθυσμός οικογενειών, με αναφορές και από τους δύο γονείς των τέκνων ή ακόμη και από προηγούμενες γενεές (παππούδες/γιαγιάδες). Ακόμη, προκειμένου να ελεγχθεί η αναπτυξιακή διάσταση τόσο της αυτοεκτίμησης όσο και της γονικότητας καθώς και της μεταξύ τους σχέσης, είτε θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί στο μέλλον μια συγχρονική έρευνα, η οποία όμως θα συγκρίνει διαφορετικές ηλικιακές ομάδες (γονέων-τέκνων), είτε μια μεγάλης κλίμακας διαχρονική έρευνα, η οποία θα πραγματοποιεί μετρήσεις της αυτοεκτίμησης κατά την ανάπτυξη των ατόμων, εξετάζοντας σε βάθος το μέγεθος της επίδρασης της αυτοεκτίμησης των γονέων στην αντίστοιχη των τέκνων τους.

Χρηματοδότηση

Η ερευνητική εργασία υποστηρίχθηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της Δράσης «Υποτροφίες ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. Υποψήφιων Διδασκτόρων» (Αριθμός Υποτροφίας: 891).

Βιβλιογραφία

- Amankwaa, L. C., Pickler, R. H., & Boonmee, J. (2007). Maternal responsiveness in mothers of preterm infants. *Newborn and Infant Nursing Reviews*, 7(1), 25-30. <https://doi.org/10.1053/j.nainr.2006.12.001>
- Andreas, A., White, L. O., Sierau, S., Perren, S., Von Klitzing, K., & Klein, A. M. (2018). Like mother like daughter, like father like son? Intergenerational transmission of internalizing symptoms at early school age: a longitudinal study. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 27(8), 985-995. <https://doi.org/10.1007/s00787-017-1103-y>
- Augustijn, L. (2022). The intergenerational transmission of life satisfaction between parents and children and the mediating role of supportive parenting. *Journal of Family Issues*, 43(4), 855-874. <https://doi.org/10.1177/0192513X21995868>
- Aunola, K., Nurmi, J. E., Onatsu-Arvilommi, T., & Pulkkinen, L. (1999). The role of parents' self-esteem, mastery-orientation and social background in their parenting styles. *Scandinavian Journal of Psychology*, 40(4), 307-317. <https://doi.org/10.1111/1467-9450.404131>
- Aziz, M., Khan, W., Amin, F., & Khan, M. F. (2021). Influence of parenting styles and peer attachment on life satisfaction among adolescents: mediating role of self-esteem. *The Family Journal*, 1-11. <https://doi.org/10.1177/10664807211009807>
- Baldwin, S. A., & Hoffmann, J. P. (2002). The dynamics of self-esteem: A growth-curve analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, 31(2), 101-113. <https://doi.org/10.1023/A:1014065825598>
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice-Hall.
- Bandura, A. (1989). Social cognitive theory. In R. Vasta (Ed.), *Annals of child development. Six theories of child development*, (6), (pp. 1-60). JAI.
- Barber, B. K. (1996). Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child Development*, 67(6), 3296-3319. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1996.tb01915.x>
- Barber, B. K., & Schluterman, J. M. (2008). Connectedness in the lives of children and adolescents: A call for greater conceptual clarity. *Journal of Adolescent Health*, 43(3), 209-216. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2008.01.012>
- Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75(1), 43-88.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*, 4(1,Pt.2), 1-103. <https://doi.org/10.1037/h0030372>
- Belsky, J., Conger, R., & Capaldi, D. M. (2009). The intergenerational transmission of parenting: introduction to the special section. *Developmental psychology*, 45(5), 1201-1204. <https://doi.org/10.1037/a0016245>
- Bigner, J. J., & Gerhardt C. (2020). Σχέσεις γονέα-παιδιού: Εισαγωγή στη γονικότητα. Πεδίο.
- Bleidorn, W., Arslan, R. C., Denissen, J. J. A., Rentfrow, P. J., Gebauer, J. E., Potter, J., & Gosling, S. D. (2016). Age and gender differences in self-esteem - A cross-cultural window. *Journal of Personality and Social Psychology*, 111(3), 396-410. <https://doi.org/10.1037/pspp0000078>
- Bolkan, C., Sano, Y., De Costa, J., Acock, A. C., & Day, R. D. (2010). Early adolescents' perceptions of mothers' and fathers' parenting styles and problem behavior. *Marriage & Family Review*, 46(8), 563-579. <https://doi.org/10.1080/01494929.2010.543040>
- Booker, J. A., & Ell, M. A. (2022). Intergenerational transmission of mastery between mothers and older offspring: Considering direct, moderated, and mediated effects. *Developmental Psychology*, 58(3), 560-574. <https://doi.org/10.1037/dev0001306>
- Boudreault-Bouchard, A. M., Dion, J., Hains, J., Vandermeersch, J., Laberge, L., & Perron, M. (2013). Impact of parental emotional support and coercive control on adolescents' self-esteem and psychological distress: Results of a four-year longitudinal study. *Journal of Adolescence*, 36(4), 695-704. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2013.05.002>
- Bowen, M. (1978). *Family therapy in clinical practice*. Jason Aronson.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Attachment*. Basic Books.
- Branje, S., Geeraerts, S., de Zeeuw, E. L., Oerlemans, A. M., Koopman-Verhoeff, M. E., Schulz, S., Nelemans, S., Meeus, W., Hartman, C. A., Hillegers, M. H. J., Oldehinkel, A. J., & Boomsma, D. I. (2020). Intergenerational transmission: Theoretical and methodological issues and an introduction to four Dutch

- cohorts. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 45, 1-12 [100835].
<https://doi.org/10.1016/j.dcn.2020.100835>
- Bridgett, D. J., Burt, N. M., Edwards, E. S., & Deater-Deckard, K. (2015). Intergenerational transmission of self-regulation: A multidisciplinary review and integrative conceptual framework. *Psychological Bulletin*, 141(3), 602. <https://doi.org/10.1037/a0038662>
- Brummelman, E., Nelemans, S. A., Thomaes, S., & Orobio de Castro, B. (2017). When parents' praise inflates, children's self-esteem deflates. *Child Development*, 88(6), 1799-1809. <https://doi.org/10.1111/cdev.12936>
- Brummelman, E., & Sedikides, C. (2020). Raising children with high self-esteem (but not narcissism). *Child Development Perspectives*, 14(2), 83-89. <https://doi.org/10.1111/cdep.12362>
- Brummelman, E., Thomaes, S., Nelemans, S. A., Orobio de Castro, B., Overbeek, G., & Bushman, B. J. (2015). Origins of narcissism in children. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(12), 3659-3662. <https://doi.org/10.1073/pnas.1420870112>
- Γεωργαντή, Α. (2009). *Ανάπτυξη της ηθικότητας, διαμόρφωση της ταυτότητας και ανεξαρτητοποίηση από τους γονείς κατά την εφηβεία* [Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή]. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Chen, Z., & Kaplan, H. B. (2001). Intergenerational transmission of constructive parenting. *Journal of Marriage and Family*, 63(1), 17-31. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00017.x>
- Chirkov, V. I., & Ryan, R. M. (2001). Parent and teacher autonomy-support in Russian and U.S. adolescents: Common effects on well-being and academic motivation. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32(5), 618-635. <https://doi.org/10.1177/0022022101032005006>
- Cooley, C. H. (1902). *Human nature and the social order*. Scribner. <https://doi.org/10.4324/9780203789513>
- Coopersmith, S. (1967). *The antecedents of self-esteem*. W. H. Freeman and Company.
- Eagly, A. H., Wood, W., & Diekmann, A. B. (2000). Social role theory of sex differences and similarities: A current appraisal. In T. Eckes & H. M. Trautner (Eds.), *The developmental social psychology of gender* (pp.123-174). Erlbaum.
- El Ghaziri, N., & Darwiche, J. (2018). Adult self-esteem and family relationships. *Swiss Journal of Psychology* 77(3), 99-115. <https://doi.org/10.1024/1421-0185/a000212>
- Elfhag, K., Tynelius, P., & Rasmussen, F. (2010). Self-esteem links in families with 12-year-old children and in separated spouses. *The Journal of Psychology*, 144(4), 341-359. <https://doi.org/10.1080/00223981003648237>
- Fu, X., Kou, Y., & Yang, Y. (2015). Materialistic values among Chinese adolescents: Effects of parental rejection and self-esteem. *Child & Youth Care Forum*, 44(1), 43-57. <https://doi.org/10.1007/s10566-014-9269-7>
- Fukuya, Y., Fujiwara, T., Isumi, A., Doi, S., & Ochi, M. (2021). Association of birth order with mental health problems, self-esteem, resilience, and happiness among children: Results from A-CHILD Study. *Frontiers in Psychiatry*, 12, 638088. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2021.638088>
- Georgas, J., Berry, J. W., van de Vijver, F. J. R., Kağitçibaşı, Ç., & Poortinga, Y. H. (Eds.). (2006). *Families across cultures: A 30-nation psychological study*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511489822>
- Georgiou, N. A., Stavrinides, P., & Georgiou, S. (2016). Parenting and children's adjustment problems: the mediating role of self-esteem and peer relations. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 21(4), 433-446. <https://doi.org/10.1080/13632752.2016.1236228>
- Gfroerer, K. P., Gfroerer, C. A., Curlette, W. L., White, J., & Kern, R. M. (2003). Psychological birth order and the BASIS-A Inventory. *Journal of Individual Psychology*, 59(1), 30-41.
- Hall, J. C. (2015). Mother-daughter relationships, self-Esteem, and problem solving: Do socialization practices matter?. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 25(2), 137-146. <https://doi.org/10.1080/10911359.2014.956960>
- Harris, M. A., Wetzel, E., Robins, R. W., Donnellan, M. B., & Trzesniewski, K. H. (2018). The development of global and domain self-esteem from ages 10 to 16 for Mexican-origin youth. *International Journal of Behavioral Development*, 42(1), 4-16. <https://doi.org/10.1177/0165025416679744>
- Harter, S. (2012). *The construction of the self: Developmental and sociocultural foundations* (2nd ed.). Guilford Press.

- Hayes, A. F. (2022). *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach* (3rd ed.). Guilford Press.
- Hofer, M., Pikowsky, B., & Spranz-Fogasy, T. (1992). *Project "Argumente in Konfliktgesprächen zwischen Eltern und Jugendlichen*. Abschlußbericht an die Deutsche Forschungsgemeinschaft ["Argumentation in adolescent-parent conflict discourse". Final report to the German Research Council]. University of Mannheim.
- Ioannidou, L., & Georgiou, S. (2021). Perceived parental practices and internalized symptoms in children: the role of victimization and temperament of negative affectivity through mediation and moderated models. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 26(2), 203–224. https://doi.org/10.12681/psy_hps.27037
- James, W. (1890). *The principles of psychology* (Vol. 1). Henry Holt and Company.
- Kim, H. K., Capaldi, D. M., Pears, K. C., Kerr, D. C., & Owen, L. D. (2009). Intergenerational transmission of internalising and externalising behaviours across three generations: Gender-specific pathways. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 19(2), 125-141. <https://doi.org/10.1002/cbm.708>
- Kins, E., Soenens, B., & Beyers, W. (2013). Separation anxiety in families with emerging adults. *Journal of Family Psychology*, 27(3), 495-505. <https://doi.org/10.1037/a0032869>
- Kline, R. B. (2016). *Principles and practice of structural equation modeling* (4th ed.). Guilford publications.
- Kling, K. C., Hyde, J. S., Showers, C. J., & Buswell, B. N. (1999). Gender differences in self-esteem: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 125(4), 470–500. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.125.4.470>
- Korelitz, K. E., & Garber, J. (2016). Congruence of parents' and children's perceptions of parenting: A meta-analysis. *Journal of Youth and Adolescence*, 45(10), 1973-1995. <https://doi.org/10.1007/s10964-016-0524-0>
- Kulik, L. (2004). The impact of birth order on intergenerational transmission of attitudes from parents to adolescent sons: The Israeli case. *Journal of Youth and Adolescence*, 33(2), 149-157. <https://doi.org/10.1023/B:JOYO.0000013426.65751.81>
- Leary, M. R., Tambor, E. S., Terdal, S. K., & Downs, D. L. (1995). Self-esteem as an interpersonal monitor: The sociometer hypothesis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68(3), 518–530. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.68.3.518>
- Lee, S., & Chung, H. (2020). The intergenerational transmission of self-esteem in young elementary school children: focusing on family interactions. *Korean Journal of Child Studies*, 41(5), 73-83.
- Lee, S. M., Daniels, M. H., & Kissinger, D. B. (2006). Parental influences on adolescent adjustment: Parenting styles versus parenting practices. *The Family Journal*, 14(3), 253-259. <https://doi.org/10.1177/1066480706287654>
- Lehmann, J. Y. K., Nuevo-Chiquero, A., & Vidal-Fernandez, M. (2018). The early origins of birth order differences in children's outcomes and parental behavior. *Journal of Human Resources*, 53(1), 123-156. <https://doi.org/10.3368/jhr.53.1.0816-8177>
- Lester, D., Eleftheriou, L., & Peterson, C.A. (1992). Birth order and psychological health: A sex difference. *Personality and Individual Differences*, 13(3), 379-380. [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(92\)90118-9](https://doi.org/10.1016/0191-8869(92)90118-9)
- Liu, M., Chen, X., Rubin, K. H., Zheng, S., Cui, L., Li, D., Chen, H., & Wang, L. (2005). Autonomy-vs. connectedness-oriented parenting behaviours in Chinese and Canadian mothers. *International Journal of Behavioral Development*, 29(6), 489-495. <https://doi.org/10.1177/01650250500147063>
- Lundberg, S., Pablonia, S. W., & Ward-Batts, J. (2007). *Time allocation of parents and investments in sons and daughters* [Working paper]. U.S. Bureau of Labor Statistics.
- Maccoby, E. E. (2000). Parenting and its effects on children: On reading and misreading behavior genetics. *Annual Review of Psychology*, 51(1), 1-27. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.51.1.1>
- Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. *Handbook of child psychology: formerly Carmichael's Manual of child psychology*. In P. H. Mussen (Series H. Mussen, Ed.) & E. M. Hetherington (Vol. Eds.), *Handbook of Child Psychology: Vol. 4. Socialization, Personality, and Social Development* (4th ed., pp. 1-101). Wiley.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, self, and society*. University of Chicago Press.
- Milevsky, A., Schlechter, M., Netter, S., & Keehn, D. (2007). Maternal and paternal parenting styles in adolescents: Associations with self-esteem, depression and life-satisfaction. *Journal of Child and Family Studies*, 16(1), 39-47. <https://doi.org/10.1007/s10826-006-9066-5>

- Mischel, W. (1973). Toward a cognitive social learning reconceptualization of personality. *Psychological Review*, 80, 252-283. <https://doi.org/10.1037/h0035002>
- Moksnes, U. K., Moljord, I. E., Espnes, G. A., & Byrne, D. G. (2010). The association between stress and emotional states in adolescents: The role of gender and self-esteem. *Personality and Individual Differences*, 49(5), 430-435. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.04.012>
- Nhandi, D. (2017). Siblings' birth order interaction and self-esteem development: forgotten social setting for e-health delivery in Tanzania?. *International Journal of Education and Research*, 5(1), 51-68.
- Niveau, N., New, B., & Beaudoin, M. (2021). Self-esteem interventions in adults—a systematic review and meta-analysis. *Journal of Research in Personality*, 94, 104131. <https://doi.org/10.1016/j.jrjp.2021.104131>
- Onayli, S., & Erdur-Baker, O. (2013). Mother-daughter relationship and daughter's self esteem. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 84, 327-331. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.06.560>
- Orth, U. (2017). The family environment in early childhood has a long-term effect on self-esteem: A longitudinal study from birth to age 27 years. *Journal of Personality and Social Psychology*, 114(4), 637-655. <https://doi.org/10.1037/pspp0000143>
- Orth, U., Erol, R. Y., & Luciano, E. C. (2018). Development of self-esteem from age 4 to 94 years: A meta-analysis of longitudinal studies. *Psychological Bulletin*, 144(10), 1045-1080. <https://doi.org/10.1037/bul0000161>
- Orth, U., Maes, J., & Schmitt, M. (2015). Self-esteem development across the life span: A longitudinal study with a large sample from Germany. *Developmental Psychology*, 51(2), 248. <https://doi.org/10.1037/a0038481>
- Orth, U., & Robins, R. W. (2022). Is high self-esteem beneficial? Revisiting a classic question. *American psychologist*, 77(1), 5-17. <https://doi.org/10.1037/amp0000922>
- Parker, G., Tupling, H., & Brown, L. B. (1979). A parental bonding instrument. *British Journal of Medical Psychology*, 52(1), 1-10. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8341.1979.tb02487.x>
- Perez-Gramaje, A. F., Garcia, O. F., Reyes, M., Serra, E., & Garcia, F. (2020). Parenting styles and aggressive adolescents: Relationships with self-esteem and personal maladjustment. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 12(1), 1-10. <https://doi.org/10.5093/ejpalc2020a1>
- Pinquart, M., & Gerke, D. C. (2019). Associations of parenting styles with self-esteem in children and adolescents: A meta-analysis. *Journal of Child and Family Studies*, 28(8), 2017-2035. <https://doi.org/10.1007/s10826-019-01417-5>
- Pinquart, M., & Silbereisen, R. K. (2002). Changes in adolescents' and mothers' autonomy and connectedness in conflict discussions: An observation study. *Journal of Adolescence*, 25(5), 509-522. <https://doi.org/10.1006/jado.2002.0491>
- Rohner, R. P., Khaleque, A., & Cournoyer, D. E. (2012). Introduction to parental acceptance-rejection theory, methods, evidence, and implications. *Journal of Family Theory & Review*, 2(1), 73-87.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400876136>
- Rudy, D., & Grusec, J. E. (2006). Authoritarian parenting in individualist and collectivist groups: Associations with maternal emotion and cognition and children's self-esteem. *Journal of Family Psychology*, 20(1), 68-78. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.20.1.68>
- Russel, A., & Saebel, J. (1997). Mother-son, mother-daughter, father-son, and father-daughter: Are they distinct relationships?. *Developmental Review*, 17(2), 21-31. <https://doi.org/10.1006/drev.1996.0431>
- Russell-Carroll, J., & Tracey, A. (2011). Intergenerational transmission of reciprocal role procedures, personality integrity and self-esteem in fathers and sons. *The Irish Journal of Psychology*, 32(3-4), 130-143. <https://doi.org/10.1080/03033910.2011.627064>
- Shah, M. D. P., & Jadav, M. (2016). To what extent does birth order affect our personality?. *International Journal of Social Impact*, 1(3), 85-95.
- Shimura, A., Takaesu, Y., Nakai, Y., Murakoshi, A., Ono, Y., Matsumoto, Y., Kusumi, I., & Inoue, T. (2017). Childhood parental bonding affects adulthood trait anxiety through self-esteem. *Comprehensive Psychiatry*, 74, 15-20. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2016.12.005>
- Sidze, E. M., Elungata'a, P., Maina, B. W., & Mutua, M. M. (2015). Does the quality of parent-child connectedness matter for adolescents' sexual behaviors in Nairobi informal settlements?. *Archives of Sexual Behavior*, 44(3), 631-638. <https://doi.org/10.1007/s10508-014-0402-3>

- Small, S. A. (1988). Parental self-esteem and its relationship to childrearing practices, parent-adolescent interaction, and adolescent behavior. *Journal of Marriage and the Family*, 1063-1072.
- Spanea, E., Anagnostopoulos, F., Kalatzi-Azizi, A., & Skarlos, D. (2005). Psychosocial adjustment of patients with breast cancer. *Hellenic Journal of Psychology*, 2, 159-182.
- Steinberg, L., Lamborn, S. D., Dornbusch, S. M., & Darling, N. (1992). Impact of parenting practices on adolescent achievement: Authoritative parenting, school involvement, and encouragement to succeed. *Child Development*, 63(5), 1266-1281. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1992.tb01694.x>
- Steinberg, L., & Silk, J. S. (2002). Parenting adolescents. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Children and parenting* (pp. 103-133). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Sulloyay, F. J. (2007). Birth order and sibling competition. *Handbook of evolutionary psychology*, 297-311.
- Τάνταρος, Σ (2011). Οικογένεια και ανάπτυξη του παιδιού και του εφήβου: Θεωρητικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί. Στο Σ. Τάνταρος (Επιστ. Επιμ.), *Ανθρώπινη ανάπτυξη & οικογένεια* (σσ. 15-38). Πεδίο.
- Tantaros, S., Besevegis, E., & Pavlopoulos, V. (2017, August 29-September 1). *Greek adolescents' and emerging adults' identity formation: does parental behavior matter?* [Conference presentation]. Nineteenth European Conference on Developmental Psychology, Utrecht, The Netherlands.
- Tantaros, S., Besevegis, E., & Pavlopoulos, V. (2018, May 17-19). *Parenting and Identity formation in a sample of Greek adolescents and emerging adults* [Conference presentation]. Society for the Study of Emerging Adulthood Thematic Conference: Self and Identity in Emerging Adulthood, Cluj-Napoca, Romania.
- Τάνταρος, Σ., Παυλόπουλος, Β., & Μπεζεβέγκης, Η. (2016, Μάρτιος 5). *Γονικές πρακτικές και διαμόρφωση της ταυτότητας στην εφηβεία* [Παρουσίαση Ημερίδας]. Ημερίδα «Εφηβεία και αναδυόμενη ενηλικίωση», Κλάδος Αναπτυξιακής Ψυχολογίας της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας.
- Tashakkori, A. (1993). Gender, ethnicity, and the structure of self-esteem: An attitude theory approach. *The Journal of Social Psychology*, 133(4), 479-488. <https://doi.org/10.1080/00224545.1993.9712172>
- Trzesniewski, K. H., Donnellan, M. B., Moffitt, T. E., Robins, R. W., Poulton, R., & Caspi, A. (2006). Low self-esteem during adolescence predicts poor health, criminal behavior, and limited economic prospects during adulthood. *Developmental Psychology*, 42(2), 381 -390. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.42.2.381>
- van Volkom, M., Guerguis, A. J., & Kramer, A. (2017). Sibling relationships, birth order, and personality among emerging adults. *Journal of Psychology*, 5(2), 21-28. <https://doi.org/10.15640/jpbs.v5n2a3>
- Vazsonyi, A. T., Hibbert, J. R., & Blake Snider, J. (2003). Exotic enterprise no more? Adolescent reports of family and parenting processes from youth in four countries. *Journal of Research on Adolescence*, 13(2), 129-160. <https://doi.org/10.1111/1532-7795.1302001>
- Yeung, J. W. K., Cheung, C.-K., Kwok, S. Y. C. L., & Leung, J. T. Y. (2016). Socialization effects of authoritative parenting and its discrepancy on children. *Journal of Child and Family Studies*, 25, 1980-1990. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0353-x>
- Zheng, Y., Fang, Y., Jin, Y., Zuo, X., Lian, Q., Lou, C., Yu, C., Tu, X., Li, L., & Hong, P. (2022). Parenting practice profiling and its associated factors among secondary vocational school students in China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(12), 7497. <https://doi.org/10.3390/ijerph19127497>

The intergenerational transmission of self-esteem in adolescence: gender-birth order-specific pathways and parenting as a mediator

Eirini-Spyridoula MASTELLOU¹, Spyridon TANTAROS¹

¹ Department of Psychology, National and Kapodistrian University of Athens, Athens, Greece

---

KEYWORDS

Intergenerational transmission, self-esteem, adolescence, parenting, gender, birth order

---

ABSTRACT

There is considerable evidence on the enduring impact on adolescent's self-esteem by parental behavior; however, the Intergenerational Transmission of self-esteem is still an open field of research. This paper aims to investigate the Intergenerational Transmission of self-esteem between mothers and their adolescent offspring with the possible moderating role of adolescent's gender and birth order as well as the mediating role of mother's report on her parenting behavior and the adolescent's perceived parenting by their mother. Two hundred and one dyads of mothers and their 14-year-old adolescent offspring participated. All participants filled-in via e-forms the "Rosenberg Self-Esteem Scale", the "Parental Behavior Questionnaire" and the "Connectedness Scale". In respect to self-esteem, the results indicated age, gender and birth order differences as well as a significant interaction effect between these variables. The hypothesis of Intergenerational Transmission, with mother's self-esteem impacting significantly on the self-esteem of their offspring was confirmed. A gender specific and a gender-birth order specific Intergenerational Transmission mechanism was found, as mothers seemed to influence their daughter's self-esteem (especially the first-born) in a greater degree. Furthermore, perceived parenting by adolescent's report (and not by mother's report) played a mediating role, explaining partly the Intergenerational Transmission of self-esteem.

CORRESPONDENCE

Spyridon Tantaros,
Department of Psychology,
School of Philosophy,
Room 504,
National and Kapodistrian
University of Athens,
Panepistimioupoli Zografou,
15784 Athens, Greece
sgtan@psych.uoa.gr